

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2015-2018

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jiří Fiedor

**Hlučínsko po druhé světové válce v diskursu Rudého práva
v kontextu s odsunem Němců z ČSR**

Praha 2018

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Libor Svoboda, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2015-2018

BACHELOR THESIS

Jiří Fiedor

**Hlučín Region after the Second World War in the Rudé právo
newspaper Discourses in the Context of the expulsion of
Germans from Czechoslovakia**

Prague 2018

The Bachelor Thesis Work Supervisor: Mgr. Libor Svoboda, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne.....

Jiří Fiedor.....

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu práce Mgr. Liboru Svobodovi, Ph.D. za cenné rady, odbornou pomoc a trpělivé vedení při psaní této bakalářské práce.

Anotace

Ve své bakalářské práci popisuji mediální obraz Hlučínska v letech 1945 – 1946 vytvořený deníkem Rudé právo v souvislosti s realizovanou variantou odsunu hlučínských obyvatel, kteří se historicky hlásí k české i k německé národnosti.

V teoretické části práce popisuji principy masové komunikace a její vliv na publikum z hlediska manipulace a propagandy. Techniku nastolování agendy uvádím na názorném příkladu plánovaného odsunu Němců z ČSR.

V praktické části popisuji výzkum mediálního obrazu Hlučínska v kontextu s nalezením odpovědí na otázky, v jakém rozsahu se celorepublikově realizovaná maximalistická varianta odsunu českých, moravských a slezských Němců z ČSR týká obyvatelstva hlučínského regionu, a zda, jak a proč o hlučínském regionu v souvislosti s danou problematikou vede od května 1945 do prosince 1946 diskurs deník Rudé právo. Následuje komparace výzkumných jednotek a potvrzení nebo vyvrácení hypotéz.

Klíčová slova

1945, 1946, 1938, agenda-setting, Československo, druhá světová válka, Hlučín, Hlučínsko, komunikace, manipulace, masmédiá, média, Němci, odsun, propaganda, Rudé právo, sudetští Němci, Sudety, veřejné mínění, vyhnání.

Annotation

In my bachelor thesis I describe the media image of Hlučín region between 1945 – 1946 created by the daily Rudé právo in connection with the implemented variant of the removal of Hlučín inhabitants, historically accountable to both Czech and German nationality.

In the theoretical part of the thesis I describe the principles of mass communication and its influence on the audience in terms of manipulation and propaganda. The technology of the agenda-setting is mentioned in the illustrative example of a planned transfer of Germans from Czechoslovakia.

In the practical part, I describe the research of the media image of Hlučínsko in the context of finding answers to the question of the extent to which the nationwide realization of the maximalist variant of the Czech, Moravian and Silesian expulsions from Czechoslovakia concerns the inhabitants of the Hlučín region and whether, how and why the Hlučín region – in connection with this issue – led the discourse of Rudé právo from May 1945 to December 1946. It follows the comparison of research units and the confirmation or refutation of hypotheses.

Key words

1945, 1946, 1938, Agenda-setting, communication, Czechoslovakia, expulsion, Hlučín, Hlučín region, manipulation, mass media, media, propaganda, public opinion, Rudé právo, Sudeten Germans, Sudety, The Germans, transfer, World War II.

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 TEORIE MASOVÉ KOMUNIKACE.....	10
1.1 Historie mezilidské komunikace.....	10
1.2 Definice masové komunikace.....	12
1.3 Publikum.....	15
1.4 Masmédia a jejich funkce.....	17
2 POLITICKÁ KOMUNIKACE.....	20
2.1 Definice politické komunikace.....	20
2.2 Fáze, cíle a význam politické komunikace.....	21
2.3 Komunikační kampaň.....	23
2.4 Nová média rozšiřují komunikační prostor.....	23
3 MANIPULACE A PROPAGANDA.....	26
3.1 Manipulace.....	26
3.2 Klam a dezinformace.....	27
3.3 Propaganda.....	29
4 AGENDA-SETTING VYHNÁNÍ NĚMCŮ Z ČSR.....	31
4.1 Politická agenda v roce 1938.....	31
4.2 Veřejná a mediální agenda v letech 1942–1945.....	32
PRAKTICKÁ ČÁST.....	35
5 VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO CÍLE.....	35
5.1 Základní vymezení problému odsunu obyvatel z Hlučínska.....	35
6 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	37
6.1 Studie a hypotézy.....	37
6.2 Výzkumný vzorek.....	38
6.3 Vymezení zkoumaných médií.....	39
6.3.1 Rudé právo.....	39
6.3.2 Odborná literatura.....	39
7 DĚJINY HLUČÍNSKA V ODBORNÉ LITERATUŘE.....	41
7.1 Osídlování Hlučínska.....	41

7.2	Hlučínsko jako součást Pruska.....	43
7.3	Moravci s německou identitou.....	46
7.4	Němci přicházejí o Hlučínsko.....	49
7.5	Hlučíňané nesouhlasí s připojením k ČSR.....	51
7.6	Sčítání lidu dělá z Němců Čechy.....	52
7.7	Hlučíňané vítají německou armádu jako osvoboditele.....	57
8	VÝSLEDKY VÝZKUMU.....	59
8.1	Komparace základních dat z primárního výzkumného vzorku.....	59
8.2	Charakteristika cílových výzkumných jednotek.....	63
8.2.1	Výzkumné jednotky explicitně související s tématem – Hlučínsko.....	63
8.2.2	Výzkumné jednotky explicitně související s tématem – ČSR.....	65
8.2.3	Výzkumné jednotky implicitně související s tématem.....	68
8.2.4	Sekundární výzkumné jednotky.....	69
9	INTERPRETACE A DISKUSE.....	74
	ZÁVĚR.....	77
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	79
	Seznam použitých českých zdrojů.....	79
	Seznam použitého denního tisku.....	81
	Seznam použitých internetových zdrojů.....	81
	SEZNAM ZKRATEK.....	82
	SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK.....	83
	SEZNAM PŘÍLOH	

ÚVOD

Ve své bakalářské práci popisuji mediální obraz Hlučínska v prvních letech po druhé světové válce. Základním tématem je výzkum diskursu deníku Rudé právo od června 1945 do konce roku 1946 k odsunu Němců z ČSR a odsunu Němců z Hlučínska, doplněný o přehledovou studii odborné literatury. Cílem výzkumu je nalezení odpovědí na otázky, v jakém rozsahu se celorepublikově realizovaná maximalistická varianta odsunu Němců z ČSR týká obyvatelstva hlučínského regionu, a zda, jak a proč o dané problematice referuje od května 1945 do prosince 1946 Rudé právo a odborná literatura.

Téma je zvoleno vzhledem k výjimečnosti hlučínského regionu, který od roku 1742 do roku 1920 spadá pod Prusko, v období 1920-1938 je součástí Československa a v letech 1938-1945 patří k německé nacistické říši. Nikdy ale nenáleží k německým Sudetům. Obyvatelé Hlučínska mají pod Pruskem i pod nacistickou říší německou státní příslušnost a vztahují se na ně práva i povinnosti německých občanů, například služba v armádě. Úřední řečí Hlučičanů je od poloviny osmnáctého století většinou němčina, doma však mluví moravským dialektem češtiny a sami se nazývají Moravci. Otázka identity hlučínských obyvatel proto není jednoznačná a z hlediska řešení jejich odsunu je značně problematická.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část je zaměřena na vysvětlení pojmů a jednotlivých technik masové a politické komunikace, manipulace, propagandy a nastolování témat. Metoda nastolování témat je interpretována na konkrétním příkladu odsunu Němců z ČSR, a de facto uvozuje hlavní předmět práce. Praktickou část tvoří stanovení hypotéz, výzkum, komparace, analýza a interpretace zjištěných výsledků.

TEORETICKÁ ČÁST

1 TEORIE MASOVÉ KOMUNIKACE

Masová média ovlivňují a mění obsah vědomí jedince. Formují jeho osobnost a konstrukci sociální reality. Různé předměty a podněty se lidskému vědomí jeví v odlišných a samostatných sférách, vnášejí do něj odlišné napětí, jsou odlišně vnímány. V množině vnímaných realit má jedna privilegovanou pozici. Nejradikálnějším způsobem útočí na vědomí realita každodenního života, není možné ji ignorovat a obtížně ji lze oslabit. Nutí vědomí, aby jí věnovalo co největší pozornost a prožívalo každodenní život v bdělém stavu. Tento stav považují Berger a Luckmann za přirozený a samozřejmý základ přirozeného vnímání světa.¹ „*To, co víme o naší společnosti, tedy o světě, ve kterém žijeme, se dozvídáme z velké části prostřednictvím masmédií.*“²

1.1 Historie mezilidské komunikace

Teoretická východiska pro definici komunikace jsou různá. Liší se v důrazech, které jsou na jednotlivé aspekty komunikace kladeny, a neumožňují tak jediné možné explicitní vymezení tohoto pojmu. Přes své terminologické odlišnosti ale téměř všechny definice rozlišují pět základních prvků komunikace:

1. komunikátora;
2. adresáta;
3. komunikační kanál;
4. mediované sdělení;
5. účinek.

Některé definice doplňují základní vymezení komunikace o šum, kontext, kód a zpětnou vazbu. Shoda panuje také v procesu komunikace, kdy komunikátor koncipuje sdělení, následně je sdělení zakódováno a prostřednictvím média, tzn. komunikačního kanálu přeneseno k příjemci (komunikantovi), ten sdělení dekóduje, interpretuje a informaci vrací.³

¹ BERGER, I.P., T. LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality*. 1. vyd. Praha: CDK, 1999, s. 27. ISBN 80-85959-46-1

² LUHMANN, N. *Realita masmédií*. 1. Vyd. Praha: Academia, 2014, s. 10. ISBN 978-80-2002333-9

³ REIFOVÁ, I. a kol. *Slovník mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 98-99. ISBN 978-80-7178-926-7

Periodizace mezilidské komunikace není v odborné literatuře interpretována jednotně. Liší se metodologickým přístupem autorů a volbou hlavního kritéria. Nejčastěji se odvozuje od převládajícího média, které lidé v určité historické době k dorozumívání používali. Od posunků přes řeč, písmo a tisk až k moderní masové elektronické komunikaci. V odborné literatuře⁴ se nejčastěji uvádí následující periodizace mezilidské komunikace, která vychází z modelu DeFleura a Ball-Rokeachové:

- epocha mluvení a jazyka;
- epocha psaní;
- epocha tisku;
- epocha masové komunikace;
- epocha elektronické komunikace.

Epocha signálů (posunků) zahrnuje období prehistorických forem vývoje lidského druhu. V tomto období postupně narůstá význam hlasových signálů, jimž členové skupiny mezi sebou komunikují v situaci, kdy vizuální kontakt a posunkové signály nejsou možné.

S dalším rozvojem mezilidské komunikace nastává epocha mluvení a jazyka, která je doložena vznikem řeči jako běžného dorozumívacího prostředku u kromaňonského člověka zhruba 35 000 let před naším letopočtem.

Řeč jako dorozumívací prostředek je jedním ze znaků vzniku a fungování lidského společenství, jak je v současné době definováno. Vynález písma zhruba 3 000 let před naším letopočtem formuje další stadium mezilidské komunikace. Písmo je používáno nejen ke komunikaci na dálku ve formě komerční korespondence, ale také ke komunikaci přes časové hranice a k uchování a předávání znalostí, tradic a pravidel.

Guttenbergův vynález knihtisku v polovině patnáctého století umožňuje další pokrok v mezilidské komunikaci v dlouhém historickém období označovaném jako epocha tisku. Po ní od devatenáctého století následuje perioda masové komunikace, kdy vedle knih figurují jako hlavní komunikační médium tištěné noviny. Ve dvacátém století se prostředky masové komunikace rozšiřují o rozhlas a televizi.

⁴ JIRÁK, J., B. KÖPPLOVÁ. *Masová média*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 46-68. ISBN 978-80-7367-466-3

Od konce druhé poloviny dvacátého století se k nim přidává nové revoluční komunikační médium, kterým jsou počítače. Na bázi inteligentních technologií postupně vznikají informační sítě, stále více přístupné širokým masám obyvatelstva. Elektronická komunikace přes internet a sociální sítě postupně nahrazuje tradiční média jako hlavní komunikační prostředek.⁵

1.2 Definice masové komunikace

Masová komunikace je součástí vývojového trendu v mezilidské komunikaci, kterou charakterizují mnohé historické proměny. Základy masové komunikace nalezneme již v devatenáctém století, naplno se ale začala rozvíjet až ve třicátých letech století dvacátého. Společenskou masu popisují Urban a kol. jako velké seskupení lidí, ve kterém se projevuje hromadný výskyt sociálních jevů včetně takových, jako je ztráta identity, oslabení kritického odstupu od sdělovaných informací a reflexe okolního dění.⁶

Musil upozorňuje na negativa masové komunikace, která podle něj spočívají v komunikační asymetrii, tzn. nedostatečné zpětné vazbě. Odvolává se na význam slova *communicatio*, které v sobě zahrnuje nejen sdělení, ale i sdílení, což odpovídá symetrické komunikaci, kdy se role komunikanta a komunikátora vyváženě střídají. Masová komunikace s omezenou zpětnou vazbou poskytuje prostor k manipulaci a propagandě, proto je z principu nezdravá. Asymetrické komunikaci v oblasti masových médií není možné zabránit a v tomto smyslu ji ani Musil nezpochybňuje. Upozorňuje ale, že „je třeba její nedostatky znát a v potřebné míře kompenzovat“.⁷

Obdobně uvažuje i McQuail, když tvrdí, že masová komunikace „*musí obsahovat prostředky předávání, výměny a aktivního toku sdělení, přičemž se na těchto procesech musí podílet všichni zainteresovaní účastníci nebo jejich většina*“.⁸ Je při tom potřeba vycházet z jednotlivých sociálních rovin, ve kterých je komunikace realizována, jak je zřejmé z obrázku 1.

⁵ JIRÁK, J., B. KÖPPLOVÁ. *Masová média*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 46-68. ISBN 978-80-7367-466-3

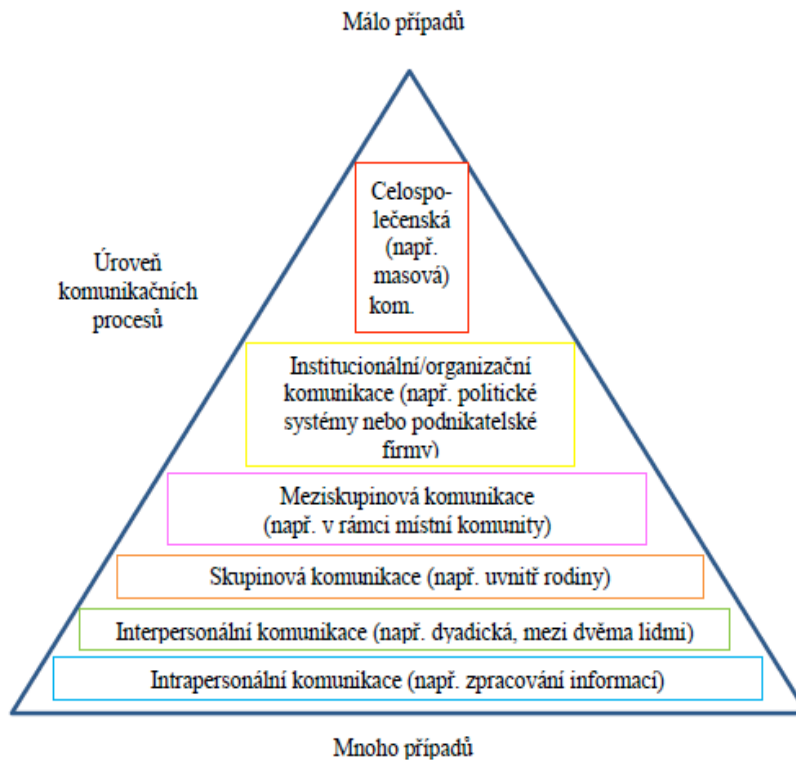
MCQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 33-43. ISBN 978-80-7367-574-5

⁶ URBAN, L., J. DUBSKÝ, K. MURDZA. *Masová komunikace a veřejné mínění*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 38-40. ISBN 978-80-247-3563-4

⁷ MUSIL, J. *Sociální a mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2010, s. 25. ISBN 978-80-7452-002-0

⁸ MCQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 30. ISBN 978-80-7367-574-5

Obrázek 1: Komunikační pyramida

Zdroj⁹

Na všech sociálních úrovních, s výjimkou masových médií, přičemž i o to se již masová média snaží, existují podle McQuaila alternativní nástroje, kterými lze komunikaci symetrizovat. Například důrazem na vzájemné vazby, ztotožněním se a vytvořením sdílených pravidel a norem.¹⁰

Z českých autorů definuje masovou komunikaci Čichovský a kol. jako „proces komunikačního procesu institucionalizované podoby, který je charakteristický jedním subjektem (institucí) na straně jedné a masovým publikem na straně druhé“.¹¹

Urban a kol. chápou masovou komunikaci jako „jednu z forem veřejného oznamování, která je prováděna specializovanými skupinami s využitím vyspělých technických postupů směrem k rozsáhlému, heterogennímu a široce rozptýlenému

⁹ MCQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 31. ISBN 978-80-7367-574-5

¹⁰ Tamtéž, s. 31

¹¹ ČICHOVSKÝ, L., K. FRIML, A. MAREK, A. KREJČÍ, B. STROMKO. *Masová, mediální a marketingová komunikace*. 1. vyd. Praha: VŠEM, 2011, s. 91. ISBN 978-80-86730-69-1

*publiku, a to při prostorové nebo časové (respektive obojí) distanci komunikujících subjektů, které se zpravidla osobně neznají“.*¹²

Tuto teorii zpřesňuje Thompson, který masovou komunikaci vyznačuje pěti charakteristickými znaky:

- technické a institucionální prostředky pro produkci a šíření obsahů jsou neoddělitelné od vývoje mediálního průmyslu;
- komodifikace symbolických sdělení představuje zvláštní typ zhodnocování, kdy se produkty mediálních institucí stávají předmětem ekonomického zhodnocování;
- mezi produkcí mediálních sdělení a příjemcem existuje vymezený předěl, kdy příjemce sdělení má omezenou možnost zasahovat a přispívat do produkce sdělení;
- mediální produkty jsou široce dostupné jak v čase, tak v mediálním prostoru;
- mediovaná symbolická sdělení cirkulují ve veřejnosti.¹³

Od devadesátých let dvacátého století se vedle pojmu masová komunikace stále častěji používá termín mediální komunikace. Oba názvy jsou si významově blízké a masová komunikace, která se uskutečňuje prostřednictvím médií, se v mediální komunikaci promítá.

V odborné literatuře je popisováno několik modelů komunikačního procesu. Lasswellův lineární model komunikace (kdo, co, kanál, komu, efekt), model komunikace Shannona a Weavera (informační zdroj, vysílač, kanál, příjemce, místo určení a šestý element, tzn. šum).¹⁴ Osgoodův a Schrammův model překonává lineární proces a představuje komunikaci jako proces cirkulární, kdy se oba aktéři stejně věnují kódování, dekódování a interpretaci. Osgoodův a Schrammův model představuje běžné schéma komunikačního procesu, který v masové komunikaci tvoří následující prvky:¹⁵

1. „zdroj komunikace (komunikátor);
2. kódování myšlenky a obsahu komunikace (mediálního obsahu);

¹² URBAN, L., J. DUBSKÝ, K. MURDZA. *Masová komunikace a veřejné mínění*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 40. ISBN 978-80-247-3563-4

¹³ THOMPSON, J. B. *Média a modernita: sociální teorie médií*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004, s. 28. ISBN 978-80-246-0652-7

¹⁴ MCQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 74. ISBN 978-80-7367-574-5

¹⁵ ČICHOVSKÝ, L., K. FRIML, A. MAREK, A. KREJČÍ, B. STROMKO. *Masová, mediální a marketingová komunikace*. 1. vyd. Praha: VŠEM, 2011, s. 60. ISBN 978-80-86730-69-1

3. mediální obsah a vizuál sdělení;
4. přenosové médium komunikace (komunikační kanál a médium);
5. dekódování mediálního obsahu a vizuálu; příjemce komunikace;
6. interpretace sdělení;
7. zpětná vazba směrem ke zdroji komunikace;
8. reakce na sdělení směrem k okolí.¹⁶

Důležitost Osgoodova a Schrammova modelu spočívá v tom, že na rozdíl od jiných komunikačních schémat přináší proces dekódování příjemcem sdělení, a především interpretaci sdělení interpretem (tlumočnickem).

1.3 Publikum

Pro celkové pochopení role médií a mediální komunikace je důležité věnovat pozornost otázce, kdo je příjemcem sdělení a jak se uživatelé médií chovají. Podle profilů cílových skupin mediální komunikace pak mohou producenti sdělení nastavit komunikační záměry a cíle. Ideální stav nastane, když recipient informaci přijme, ztotožní se s ní a dokáže na ni reagovat nebo ji interpretovat tak, jak komunikátor zamýšlí. „K úspěšnému předání a zejména převzetí sdělení je klíčová kvalita – důvěryhodnost informačního zdroje, dostupnost alternativních informací a charakter samotného prostředí příjmu.“¹⁷ Pokud jsou všechny tyto faktory naplněny, lze předpokládat úspěšné zasažení recipientů a dosažení stanoveného komunikačního cíle.

V teorii mediální komunikace se pro označení recipientů používá pojem mediální publikum, což se dá chápat ve dvou významech slova. V prvním případě jde o sociální produkt sdílených zájmů a informačních potřeb, kterým média reagují na potřeby jednotlivců a skupin v různých časoprostorových a kulturních kontextech, ve druhém případě je mediální publikum produktem působení masových médií.¹⁸

Typologií mediálního publika nalezneme hned několik. Za kritéria se obvykle volí typ preferovaného média, délka existence mediálního publika, míra angažovanosti ve vztahu k přijímaným obsahům a také typy vztahů mezi členy cílových skupin

¹⁶ ČICHOVSKÝ, L., K. FRIML, A. MAREK, A. KREJČÍ, B. STROMKO. *Masová, mediální a marketingová komunikace*. 1. vyd. Praha: VŠEM, 2011, s. 60. ISBN 978-80-86730-69-1

¹⁷ FTOREK, J. *Manipulace a propaganda: na pozadí současné informační války*. 1. vyd. Praha: Grada, 2017, s. 110. ISBN 978-80-271-0605-9

¹⁸ MCQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 417-418. ISBN 978-80-7367-574-5

mediálního publika. Jeden z možných přístupů prezentuje McQuail, který možné mediální publikum člení do čtyř skupin:

- publikum jako sociální skupina nebo veřejnost;
- publikum jako množina uspokojení;
- publikum konkrétního média;
- publikum definované komunikačním kanálem nebo obsahem.¹⁹

Pro stabilitu a přežití každého média je důležité vlastní a co nejpevnější publikum, jehož zájmům médium vychází vstříc a jehož existenci je v mediální komunikaci neustále potřebné prokazovat. McQuail v této souvislosti rozlišuje šest typů publika podle způsobu jeho zasažení:

- *„Dostupné (či potenciální) publikum: všichni, kdo mají základní dovednosti (tj. gramotnost) a jsou způsobilí přijímat;*
- *Platící publikum: ti, kdo skutečně platí za mediální produkt, ať už to jsou noviny, CD, kniha vstupné do kina, nebo půjčovné za videokazetu;*
- *Zasažené publikum: ti, kteří skutečně čtou, poslouchají, sledují daný obsah;*
- *Vnitřní publikum: ti, kdo věnují pozornost určitým částem, typům nebo jednotlivým položkám obsahu;*
- *Úhrnné publikum: celkový podíl potenciálního publika, který je zasažen v určitém časovém úseku;*
- *Cílové publikum: část z potenciálního publika vybraná pro zásah určitým zdrojem (např. inzerentem).“²⁰*

Žádnou teorii není možné vnímat jako dogma. Veškeré informace produkované médii i při dodržení všech pravidel a správném zaměření na cílovou skupinu nemusí u publika najít žádnou odezvu, respektive mohou vyvolat reakce na celé škále spektra od pozitivních po negativní. Publikum totiž není stabilní, jde o živý a proměnlivý organismus.²¹

¹⁹ MCQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 418-423. ISBN 978-80-7367-574-5

²⁰ Tamtéž, s. 424

²¹ FTOREK, J. *Manipulace a propaganda: na pozadí současné informační války*. 1. vyd. Praha: Grada, 2017, s. 110. ISBN 978-80-271-0605-9

1.4 Masmédia a jejich funkce

Termín médium se používá se v mnoha slovních spojeních a v různých oborech a má význam zprostředkujícího činitele. V teorii komunikace se za médium považuje vše, co slouží jako prostředek pro uchování a přenos určitých sdělení v časoprostorových souvislostech. V současnosti se výraz médium používá hlavně pro označení prostředků masové komunikace.

Termín masová média je odvozen od jejich schopnosti oslovit velké množství lidí, které je označováno jako masa, v níž se individuální charakteristiky příjemců sdělení obtížně rozlišují a ztrácejí.²² Masová média slouží „*k organizovaným prostředkům komunikování, jež je otevřené, děje se na dálku a dostává se v krátkém čase k mnoha lidem*“.²³ Sociální, kulturní a politická role masových médií spočívá v tom, že produkují aktuální obsahy v krátkých a pravidelných intervalech anebo s přihlédnutím k tomu, co je pro publikum důležité nebo zajímavé.

Masová média jsou „*historicky a společensky podmíněné formy sociální komunikace, jejichž (minimálním) společným charakterovým rysem je to, že:*

- a) díky technickým, organizačním a distribučním možnostem jsou (potenciálně) dostupné neomezenému množství adresátů/uživatelů a (reálně) využívány jejich velkým počtem;*
- b) nabízejí těmto uživatelům obsahy, které pro ně mohou být z různých důvodů (pro poučení, orientaci ve světě, návody na jednání i jako zdroj zábavy) použitelné;*
- c) tyto obsahy nabízejí průběžně nebo pravidelně a*
- d) na zájmu a potřebách uživatelů namnoze závisí samotná existence těchto forem komunikace (ať z důvodů ekonomických, nebo politických, např. stranických)“.*²⁴

Masovým médiím jsou při zachování demokratického společenského řádu přisuzovány následující funkce:

- informační: spočívá v poskytování informací o událostech a podmínkách života společnosti;

²² JIRÁK, J., B. KÖPPLOVÁ. *Masová média*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, s.186. ISBN 978-80-7367-466-3

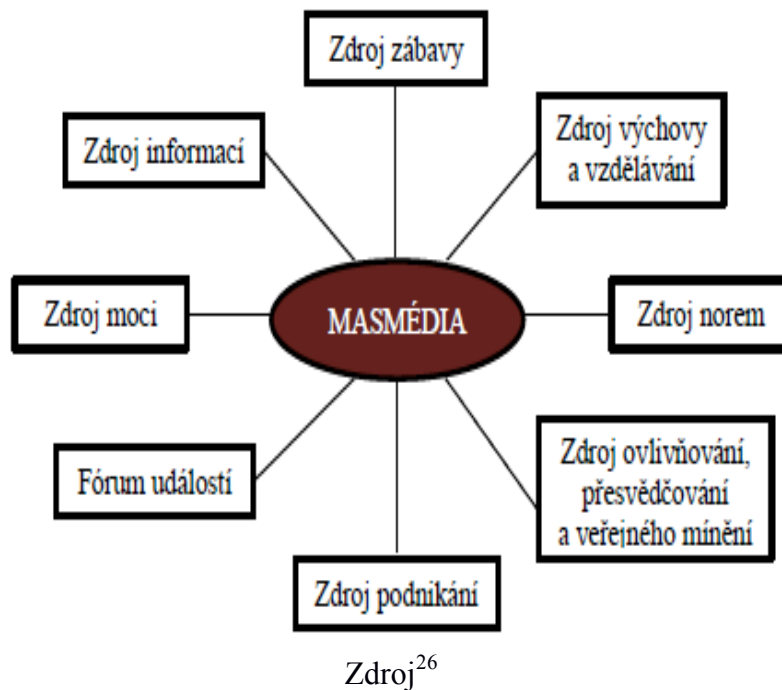
²³ MCQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 35. ISBN 978-80-7367-574-5

²⁴ JIRÁK, J., B. KÖPPLOVÁ. *Masová média*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 21. ISBN 978-80-7367-466-3

- socializační: jejím cílem je podpora platných společenských vztahů, hodnot, norem a očekávaných vzorců chování;
- kontinuitní: zajišťuje podporu a transfer převládajících kulturních vzorců;
- zábavná: jejím účelem je pobavit, uvolnit, rozptýlit;
- agitační a aktivizační: k získávání podpory pro společenské a politicky významné cíle.²⁵

Tradiční funkce masových médií doplňuje Mikuláščík o další kategorie: zdroje moci, zdroje norem, fórum událostí a zdroje podnikání (obrázek 2).

Obrázek 2: Funkce médií podle Mikuláščíka

Masová média svým významem zasahují do všech oblastí společenského života. Svět, který zobrazují, se ale od reálného světa odlišuje. Média nepředstavují celou realitu, pracují jen s její zajímavější částí, zjednodušením a zkratkou. Ani přes sebelepší vnitřní mechanismy proto není možné vyloučit určitá zkreslení, ať úmyslná nebo neúmyslná. Média totiž ve svém obsahu nenabízejí události, ale zprávy, které o

²⁵ JIRÁK, J., B. KÖPPLOVÁ. *Masová média*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 94. ISBN 978-80-7367-466-3

²⁶ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi. 2. doplněné a přeprac. vydání*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 265. ISBN 978-80-247-2339-6

událostech informují. Při vytváření zprávy (informace) svou roli sehrává selekce a uspořádání obsahu podle určitého komunikačního záměru. Tento algoritmus se nejkoncentrovaněji projevuje v propagandě, manipulaci a v záměrném vytváření určitého mediálního obrazu objektu nebo subjektu podle předem stanoveného cíle.

V současné době se masová média stávají rozhodující institucí socializace. Svým významem a účinkem velmi často dokáží převýšit socializační význam školy a rodiny. „...mají zřejmý vliv na chování jedince a společnosti, na životní styl, na kvalitu života vůbec. Přitom sdělení, jež jsou médiu nabízena, mají různorodý charakter, vyznačují se velmi svébytným vztahem k přírodní i sociální realitě a jsou vytvářena s různými (namnoze nepřiznanými, a tedy potenciálně manipulativními) záměry.“²⁷

Součástí teorie masové komunikace je klasifikace médií. Z řady možných přístupů se jako nejvhodnější jeví jejich rozdělení podle Reifové, která média dělí do čtyř skupin:

- nová média založená na digitálních technologiích;
- média s vysílacím signálem;
- soukromá média;
- tištěná média (média veřejné služby).²⁸

²⁷ JIRÁK, J., R. WOLÁK. *Mediální gramotnost: nový rozměr vzdělávání*. 1. vyd. Praha: Radioservis, 2007, s. 6. ISBN 978-80-86212-58-6

²⁸ REIFOVÁ, I. a kol. *Slovník mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 134-140. ISBN 978-80-7178-926-7

2 POLITICKÁ KOMUNIKACE

Politická komunikace je z historického pohledu tak stará jako samotná politika. Politici dodnes čerpají z Aristotelových knih „Politika“ nebo „Ústava“ anebo z děl Platona a Cicera. Inspirativní je v současné době i dopis „Commentariolum Petitionis“, v němž Quintus Tullius Cicero radí svému bratrovi Marku Tulliu Cicerovi, jak se má úspěšně ucházet o funkci římského konzula a jak ji má správně vykonávat.²⁹ Pro politickou komunikaci je stále podnětné také dílo Machiavelliho „Vladař“ z doby renesance, ve kterém kromě popisu modelů vládnutí poskytuje také rady, jak se chovat k poddaným a jak s nimi komunikovat.

2.1 Definice politické komunikace

Jednu z moderních definic politické komunikace předkládá Bradová, podle které jde o „...interaktivní, mnohvrstevnatý proces, v němž dochází k přenosu informací mezi politiky, zpravodajskými médii a veřejností.“³⁰

Pojem politická komunikace se používá ve dvou významech. V prvním se jím označuje vědní a studijní obor, ve druhém praxe komunikace v určité sféře života lidské společnosti.³¹ V dřívějším pojetí je za politickou označována jen komunikace mezi vládou a občany. V současnosti již zahrnuje politické aktéry, média a veřejnost (publikum). Podle Křečka se politická komunikace odehrává na třech úrovních:

- jako komunikace realizovaná politickými aktéry pro dosažení jejich politických cílů;
- jako komunikace, která je adresována politickým aktérům od nepolitických aktérů;
- jako komunikace o aktérech politické komunikace a jejich aktivitách v diskuzích o politice a zpravodajství.³²

Na všech třech úrovních se politická komunikace odehrává jak v individuální, tak kolektivní formě. Do kolektivní komunikace vstupují instituce státní správy, veřejné instituce, politické strany, profesní asociace, církve, vědecká sdružení, think tanky různého druhu a zájmová sdružení občanů. Individuální formu komunikace představují

²⁹ MATUŠKOVÁ, A. *Politický marketing a české politické strany: volební kampaně v roce 2006*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2010, s. 7. ISBN 978-80-210-5169-0

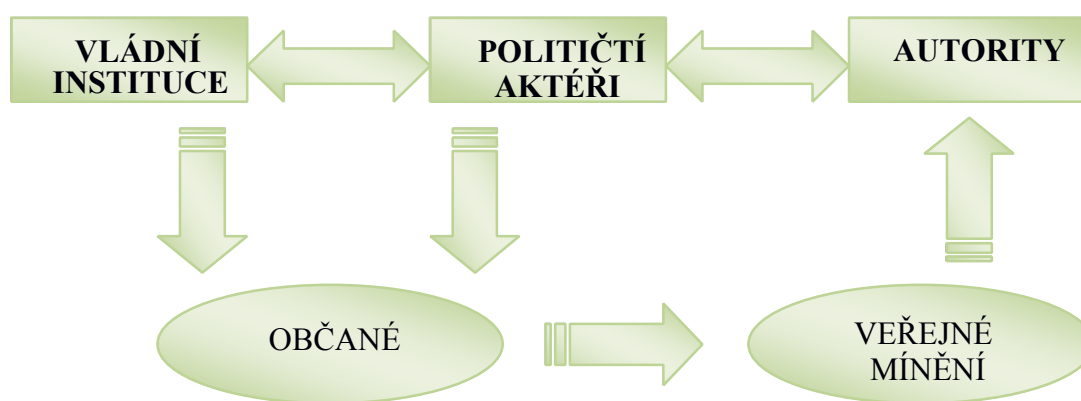
³⁰ BRADOVÁ, E., *Od lokálních mítinků k politickému marketingu*, 1. vyd. Brno: Masarykova universita, 2005, s. 16. ISBN 978-80-210-3800-4

³¹ KŘEČEK, J. *Politická komunikace: od res publica po public relations*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, s. 7-9. ISBN 978-80-247-3536-8

³² Tamtéž, s. 10

mluvčí kolektivních politických aktérů a samotní občané.³³ Model procesu politické komunikace znázorňuje obrázek 3.

Obrázek 3: Model politické komunikace

Zdroj³⁴

Z uvedeného modelu procesu politické komunikace je zřejmé, že politická sdělení vertikálně směřují od vlády k občanům a současně probíhá horizontální komunikace mezi politickými aktéry. V procesu výměny a konfrontace informací mezi vládními institucemi, nevládními politickými aktéry a občany vzniká veřejné mínění. Zdola nahoru pak k vládním institucím putují sdělení a požadavky nevládních politických aktérů a občanů.

2.2 Fáze, cíle a význam politické komunikace

Politická komunikace je procesem, který probíhá ve fázích. Nejintenzivnější je v průběhu voleb a při řešení důležitých politických otázek, do nichž je prostřednictvím politických kampaní zapojována celá společnost. Odehrává se vždy v konkrétním politickém prostředí a jejím explicitním nebo implicitním tématem jsou určité politické a společenské problémy nebo události. Smyslem a cílem politické komunikace je získání podpory nad procesy vládnutí ve společnosti. Pro orientaci v konkrétní politické

³³ KŘEČEK, J. *Politická komunikace: od res publica po public relations*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, s. 11-13. ISBN 978-80-247-3536-8

³⁴ CLOW, K., E., D. BAACK. *Reklama, propagace a marketingová komunikace*. 1. vyd. Praha: Computer press, 2006, s. 17. ISBN 978-80-251-1769-9

komunikaci je důležitá identifikace politického komunikátora, tématu a způsobu, jakým komunikuje.

V politické komunikaci a politických kampaních probíhají tři dějové linie. Nejprve se politik snaží získat u potenciálních voličů podporu pro své názory a postoje, pro které vstupuje do politického dění, následně chce dosáhnout opory u svého realizačního týmu i spojenců, a nakonec usiluje o vítězství nad svými politickými oponenty, soupeři a konkurenty.

V politické komunikaci s veřejností stále více roste význam jednotlivců, ať už jsou to lídři politických stran, političtí kandidáti anebo konkrétní osobnosti, které se v politice angažují. Veřejnost je často preferuje před programem politické strany. I pro ni je ale přínosné, pokud toho dokáže využít a využije osobnost ke komunikaci svého politického programu a vlastních témat. Charisma lídra, podporované profesionálním politickým marketingem, masivní mediální podporou a lidovostí je kombinací prvků úspěšné volební kampaně.³⁵ Vedle personalizace se v politické komunikaci v posledních letech objevuje i další jev, kterým je tzv. celebritizace. Její podstata spočívá v tom, že významné osoby z různých oblastí života společnosti vstupují do politiky. Oproti jiným kandidátům mají výhodu v tom, že jsou mediálně známé a mají také mediální zkušenost a vzhledem ke své popularitě i schopnost přitáhnout pozornost publika bez ohledu na politické zkušenosti a kompetence.

Vedle personalizace a celebritizace politické komunikace je pro moderní politickou komunikaci a politický marketing typická profesionalizace. Roste význam reklamních a marketingových agentur, profesionálních politických poradců a konzultantů, kteří politikům radí, jak se prezentovat před veřejností, jak komunikovat s médii, jak si vytvářet vlastní image anebo jak komunikovat v krizových situacích.

³⁵ ŠŮSTKOVÁ, M. Silvio Berlusconi a Forza Italia: fyziognomie marketingu lídra. In ŠARADÍN, P. ed. *Politické kampaně, volby a politický marketing*. Olomouc: Periplum, 2007, s. 62. ISBN 978-80-8662-436-5

2.3 Komunikační kampaně

Zdrojem příležitostí pro úspěšnou politickou komunikaci jsou komunikační kampaně, které jsou téměř každodenní součástí života dnešního člověka. Jejich podstatou je organizovaná snaha v masovém měřítku informovat, přesvědčovat a mobilizovat. Podle Bradové politické kampaně „*představují organizované komunikační úsilí, zahrnující funkci jedné nebo více agentur (ať už jsou to politické strany, kandidáti, vládní instituce nebo specifické zájmové organizace), které se snaží ovlivnit výsledek rozhodovacího procesu působením na veřejné mínění. Političtí aktéři vedou kampaně, protože věří, že podpora veřejnosti nebo alespoň určitých skupin veřejnosti jim pomůže propagovat jejich věc. Často může taková veřejná podpora – alespoň krátkodobě – pomoci politickým aktérům dosáhnout jejich cílů, obzvláště v těch případech, kdy veřejnost sama rozhoduje – jako ve volbách a referendech.*“³⁶ O úspěšnosti politické kampaně rozhoduje celá řada faktorů, ale nejdůležitější je její obsah, kódování a interpretace.

Kromě pozitivních kampaní v politické komunikaci, které jsou zaměřeny na vlastní propagaci politických subjektů a jejich nosných témat, jsou realizovány i negativní politické kampaně. Soustředují se hlavně na kritiku politických konkurentů s cílem je znevěrohodnit nebo oslabit, případně obojí. Negativní volební kampaně se vzhledem ke konkrétním tématům organizují jako krátkodobé nebo dlouhodobé, mohou mít dokonce i permanentní charakter.³⁷ Negativní kampaň, která obsahuje nepravdivé, zavádějící nebo neověřitelné informace, může mít tzv. bumerangový efekt a u příjemců politických sdělení vyvolat tzv. syndrom oběti anebo vyvolat dvojnásobný poškozující účinek, v jehož důsledku příjemci sdělení zaujmou negativní stanovisko vůči objektu i zadavateli negativní kampaně.

2.4 Nová média rozšiřují komunikační prostor

Nové příležitosti a nový komunikační prostor pro politickou komunikaci přinesly moderní informační a komunikační technologie, především internet, sociální sítě a jejich mobilní aplikace. Tento prostor pro politickou komunikaci političtí aktéři

³⁶ BRADOVÁ, E., *Od lokálních mítinků k politickému marketingu*, 1. vyd. Brno: Masarykova universita, 2005, s. 18. ISBN 978-80-210-3800-4

³⁷ Tamtéž, s. 19

objevili velmi rychle a naučili se jej využívat v individuální i kolektivní politické komunikaci a s různými komunikačními efekty. Některým politickým individuálním nebo kolektivním politickým aktérům se podařilo během poměrně krátkého času a při minimálních nákladech na internetu a sociálních sítích úspěšně oslovit, získat a mobilizovat desetitisíce příznivců, jiné uživatelé internetu a sociálních sítí ani nezaregistrovali anebo je programově ignorují. Na internetu a sociálních sítích se mohou aktéři politické komunikace setkat se dvěma jevy, které efektivnost politické komunikace ovlivňují. Prvním je skutečnost, že názorové skupiny na internetu vytváří komunity, které se uzavírají před vnějšími vlivy a politická komunikace s nimi a v nich je jen jednosměrná; tzn. že členové názorové komunity komunikují jen mezi sebou anebo mezi spřízněnými komunitami. To mimo jiné umožňují technologické možnosti internetu a sociálních sítí používáním filtrů různého druhu.³⁸

Politická komunikace na internetu a sociálních sítích má i své stinné stránky, a to anonymitu nebo pseudonymitu komunikantů a také ztrátu kulturnosti a slušnosti. Chování lidí v anonymním nebo pseudonymním prostředí internetu a sociálních sítí se mění trojnásobem: snižuje se jejich pocit odpovědnosti, uvolňují se jejich zábrany a dochází k depersonalizaci. Chování bez zábran v anonymním komunikačním prostředí snižuje obavy z komunikace s neznámými lidmi, může ale vést k vyšší míře agresivity, vulgárnosti anebo asociálním postojům.³⁹

Politická sdělení, kterých se občanům od politiků dostává, v současné době soutěží v mediální komunikaci se stovkami, ne-li tisíci sděleními jiného druhu. Ta často bývají pro veřejnost komunikačně obsahem i formou sdělení mnohem důležitější, přitažlivější i zajímavější než sdělení s politickým obsahem. Jsou ale i politická témata, která jsou v nepravidelných intervalech komunikována i desítky let a stále rozdělují politickou scénu i společnost.

Politická komunikace je vždy souborem využitých nebo promarněných komunikačních příležitostí. Její úspěch nebo neúspěch závisí na celé řadě proměnných,

³⁸ GARDNER, J., A. Anonymity and Democratic Citizenship. *Legal Studies Research Paper*. 2011., vol 19, January 2011. [online]. [cit.2018-02-10]. Dostupné z: <http://ssrn.com/abstract=1743742>

³⁹ Tamtéž

které se liší v konkrétních komunikačních situacích. I v době masového využívání moderních komunikačních a informačních technologií ale platí, že základním předpokladem úspěchu politické komunikace je její obsah, jeho kódování a interpretace. Politická komunikace založená na nepravdě, dezinformacích a dezinterpretacích skutečnosti má podobu propagandy určitých konceptů anebo komunikační manipulace.

3 MANIPULACE A PROPAGANDA

Techniky manipulace a propagandy jsou využívány v politické komunikaci k prosazení názoru, s nimž se následně ztotožní veřejné mínění. K realizaci úspěšné manipulace a propagandy slouží masová média, která představují jediný komunikační kanál, který jistě zasáhne širokou veřejnost. Propaganda a manipulace mají obecně negativní konotace⁴⁰ a využívají také technik klamu a dezinformací.

3.1 Manipulace

Manipulace je z definice Iłowieckého a Žantovského vědomá i nevědomá snaha ovlivňovat názory a jednání druhé osoby či skupiny osob za použití manipulačních technik. Manipulátorovi jde o změnu názorů a postojů adresáta sdělení, aniž si ji on sám uvědomuje, s obsahem sdělení se ztotožňuje a je přesvědčen, že je jeho původcem.⁴¹ V mediální komunikaci je podle Reifové a kol. manipulace chápána jako vědomé formování myšlenek publika, kdy se médium skrytou formou snaží uplatnit svou moc k vynucení souhlasu.⁴² Implementuje nesprávné argumentační metody, u nichž nelze explicitně rozhodnout, zda tvrzení je pravdivé, lze jej obhájit a zda splňuje etická pravidla. Do základního výčtu manipulační rétoriky, které se média dopouštějí patří:

- argumentace s jazykovými vadami (ekvivokace, amfibolie, chybné složení a rozložení, zdůraznění slov, chybná interpretace slovních útvarů);
- logicky chybné argumentace (teze nevyplývá z argumentů, argumentace se zmanipulovanou tezí, argumentace kruhem);
- argumentace s chybnými argumenty (sugestivní dichotomie, argumentace s chybějícími argumenty, presumpční otázka, komplexní otázky);
- slabě induktivní argumentace (unáhlené zobecnění, chybná časová následnost, domnělá příčina, analogie, řetězec pravděpodobnostních argumentací);
- kvaziargumenty (argumentace holí, působení na city, argument z autority, společenský apel, individuální apel).

⁴⁰ MCQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 546-547. ISBN 978-80-7367-574-5

⁴¹ IŁOWIECKI, M., P. ŽANTOVSKÝ. *Manipulace v médiích*. 1. vyd. Praha: Universita Jana Amose Komenského Praha, 2008, s. 31. ISBN 978-80-86723-50-1

⁴² REIFOVÁ, I. a kol. *Slovník mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 127. ISBN 978-80-7178-926-7

Chybné argumentace jsou využívány jednotlivě nebo v kombinaci. K základním a v médiích nejpoužívanějším technikám patří kvaziargumentace. Například argument z autority, v němž se média odvolávají na názor respektované osoby. Působením na city představují politika ovládaného nejistotami a emocemi a vytvářejí tak obraz obyčejného člověka a ideálního zástupce lidu. Společenským apelem umí navodit dojem silné a skvělé skutečnosti nebo mocné osoby a pracují tak s přirozenou touhou lidí být na straně silnějšího. Argumentace holí představuje publiku hrozby, které ho neminou, pokud se nebude chovat podle doporučení. Média často používají i techniky zveličování některých tezí, nebo sugestivní dichotomii, tzn. že navozují dojem volby pouze mezi dvěma možnostmi.⁴³ Ftorek mezi nejčastější manipulativní metody řadí ještě dvě. Techniku věčného opakování, kde se odvolává na známý Goebbelsův citát, že stokrát opakovaná lež se stává pravdou, a techniku obětního beránka, kterou se přenáší pozornost veřejnosti, odpovědnosti a viny na konkrétní jednotlivce nebo skupiny.

3.2 Klam a dezinformace

S manipulací souvisí dvě samostatné metody používané v masové komunikaci. Jde o klamání a dezinformace.

Klamání chápe Mleziva jako úmyslnou změnu nebo kvalitu informací o skutečnosti, pomocí níž s využitím všech způsobů a technik komunikátor účelově uvádí recipienta v omyl. Je to „*účelové chování (aktivní – pasivní) jednoho subjektu (původce) se záměrem, aby jiný subjekt (adresát) nabyl, vytvořil si nebo ponechal si představu o dané skutečnosti rozdílnou od té, kterou má on sám*“.⁴⁴ Zvláštní důraz je zde potřeba klást na úmysl. Pokud jednání původce úmysl postrádá a adresát je uváděn v omyl proto, že je sám původce přesvědčen o správnosti sdělení, pak nejde o klamání, ale o primární pomýlení samotného původce.⁴⁵ K uskutečnění podstaty klamání jsou rozhodující dva rysy a oba musejí být naplněny nutně.

- Přesvědčení komunikátora o dané skutečnosti, bez ohledu na to, zda jeho představa této skutečnosti odpovídá či ne.

⁴³ FTOREK, J. *Manipulace a propaganda: na pozadí současné informační války*. 1. vyd. Praha: Grada, 2017, s. 23-25. ISBN 978-80-271-0605-9

⁴⁴ MLEZIVA, E. *Encyklopedie lži podvádění a klamání: s příklady a obrana proti nim*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 30. ISBN 978-80-702-1391-4

⁴⁵ Tamtéž, s. 28-30

- Úmysl komunikátora vytvořit nebo ponechat komunikantovi představu o skutečnosti, která se liší od představy komunikátora.

Naplněním jen jednoho stanoveného kritéria není pro skutečné klamání dostačující.⁴⁶

Klamání je některým odborníky ztotožňováno s lhaním. Vybíral podstatu lhaní definuje jako „*vědomý záměr předat klamně sdělení či nepravdivou informaci*“.⁴⁷ Lživou informaci komunikátor sděluje komunikantovi z důvodu získání vlastního prospěchu, získání výhody nebo ve snaze skrýt osobní pravdivou skutečnost. K dalším motivům patří snaha navázat vztah a udržet si přízeň. U lhaní, stejně jako u klamání, je potřeba rozlišit, zda lež je či není účelová. Komunikátor může šířit lživé informace, o nichž je sám přesvědčen, že jsou pravdivé, a netušit, že lže.⁴⁸

S manipulací, s propagandou i s klamáním souvisí také dezinformace. V masové komunikaci je využívána k oklamání recipienta a jeho nasměrování k jednání, které naplánuje dezinformátor. Reifová a kol. považují za dezinformační takovou informaci, jež je nesprávná nebo zkreslená a komunikátor ji úmyslně a tajně implantuje do sdělení, s cílem ovlivnit požadovaným směrem aktivitu a názory komunikanta.

K hlavním typům dezinformační tvorby patří:

- falšování, tj. šíření zcela nepravdivé informace, používané v případech, kdy není možné její pravdivost ověřit z jiných zdrojů;
- obehrávání, tj. šíření částečně nepravdivé informace, používané při potřebě změny orientace protivníka (recipienta) na jiný cíl;
- metoda opaku, tj. šíření zcela pravdivé informace s předpokladem, že ji protivník (recipient) bude vnímat jako nepravdivou.

Hlavní metody dezinformačních kampaní jsou:

- zveličování nebo zlehčování informací;
- změna povahy a okolností, například času a místa;
- totální záměna jednoho jevu za jev jiný.

⁴⁶ MLEZIVA, E. *Encyklopedie lži podvádění a klamání: s příklady a obrana proti nim*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 29. ISBN 978-80-702-1391-4

⁴⁷ VYBÍRAL, Z. *Lži, polopravdy a pravda v lidské komunikaci*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 20. ISBN 978-80-717-8812-0

⁴⁸ Tamtéž, s. 20

Úspěšnost dezinformační kampaně se předpokládá v případě, že šířené informace vycházejí z pravdivých zdrojů, jsou přizpůsobeny kulturnímu kontextu protivníka (recipienta) a on je může vnímat z několika na sobě nezávislých zdrojů.⁴⁹

Mleziva považuje dezinformaci za autonomní způsob klamání, který vychází z konkrétní instituce nebo společenského systému, jež se snaží ovlivnit větší počet lidí. Jde o „*nesprávnou, zkreslenou, klamnou informaci, která má v určitém pojetí obsahovat, má-li být účinná, i část pravdivých informací*“.⁵⁰ Využívají ji zejména politici a masová média ve zpravodajství a publicistice.

Dezinformace je vyhledávaný nástroj ve všech politických režimech a mnozí dezinformátoři pracují pod novinářským krytím. Moderní dezinformační kampaň cílená na veřejnost je nejprve realizována v okrajovém médiu, a jestliže se dezinformace ujme, přebírají ji hlavní média a dochází k hromadnému efektu. Častým dezinformačním tématem je apel na národní identitu, vlastenectví nebo náboženské přesvědčení.⁵¹

3.3 Propaganda

K metodám ovlivňování publika prostřednictvím masových médií patří také propaganda. Reifová a kol. propagandu popisují jako komunikaci zaměřenou a systematicky usilující „*o formování představ, ovlivňování a usměrňování citů, vůle, postojů, názorů, mínění a chování lidí za účelem dosažení takové reakce, která je v souladu s úmysly a potřebami propagandisty*“.⁵² Propagandistům jde o organizované šíření myšlenek, názorů, teorií nebo doktrín, které podle potřeby přizpůsobují aktuální situaci a interpretují tak, aby přesvědčili publikum o jejich správnosti. Usilují o vytvoření požadovaného celospolečenského ideového klimatu a paradigmatu. Propagandisté využívají celospolečenských tendencí, které se snaží usměrňovat, dávají jim vlastní náplň, smysl a cíl podle vlastních potřeb.⁵³

⁴⁹ REIFOVÁ, I. a kol. *Slovník mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 45. ISBN 978-80-7178-926-7

⁵⁰ MLEZIVA, E. *Encyklopedie lži podvádění a klamání: s příklady a obrana proti nim*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 56. ISBN 978-80-702-1391-4

⁵¹ REIFOVÁ, I. a kol. *Slovník mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 45. ISBN 978-80-7178-926-7

⁵² Tamtéž, s. 192

⁵³ Tamtéž, s. 192

Propaganda je šířena především prostřednictvím masmédií a úmyslně manipuluje myšlenky, postoje a chování pomocí symbolů. „Dochází při tom k vědomé úpravě informací a skutečností (selekce, formulace, zkreslování, falšování atd.)...“.⁵⁴

Mnoho lidí je snadnou kořistí propagandy proto, že ji vnímají jako lži a nesmysly a to, co je pravda, propagandou podle nich být nemůže, uvádí Ftorek, který se odvolává na francouzského sociologa Jacquese Ellula.⁵⁵ Ovlivnění, zmanipulování a přesvědčení publika je podle Vernera snadné, vzhledem k použití jednoduchých a názorných argumentů, které jsou publiku srozumitelné. Jestliže argumentům publikum neporozumí, pak přicházejí na řadu další metody.⁵⁶ Tzn. kontrola účinku ovlivňování. V totalitních společnostech Reifová a kol. zmiňují například skrytou i zjevnou hrozbu násilím, kterou si adresát uvědomuje, i když není explicitně vyslovena.⁵⁷

Každodenní aktivity člověka v oblasti společenských vztahů, politiky, ekonomiky atd. jsou podle amerického zakladatele public relations Edwarda L. Barnayse, z jehož názorů vychází Ftorek, ovlivňovány malou skupinou lidí, kteří určují orientaci veřejného mínění.⁵⁸ Jsou to lidé s přímým přístupem k informacím, a proto mohou dezinterpretovat, co viděli. Jak uvádí Lippmann, nikdo další není schopen jejich dezinterpretaci informace odhalit, pokud neví, kam a na co se dívat. Přesvědčování vidí jako zcela samostatnou dovednost a předpokládá, že pod vlivem propagandy se mění naše myšlení. „Například již není nadále možné věřit v původní dogma demokracie, totiž že vědomosti nutně pro řízení lidských záležitostí spontánně vycházejí z lidského srdce. Tam, kde jednáme na základě této teorie, se vystavujeme sebeklamu a formám přesvědčování, které si nemůžeme ověřit.“⁵⁹ Lidé se mohou propagandě bránit jen trpělivou analýzou informací a jejím prostřednictvím si vytvářet realistický názor, který jim manipulaci umožní rozeznat.⁶⁰ Propagandu, i když je vlastenecká, považuje Lippmann za neřád.

⁵⁴ REIFOVÁ, I. a kol. *Slovník mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 45. ISBN 978-80-7178-926-7

⁵⁵ FTOREK, J. *Manipulace a propaganda: na pozadí současné informační války*. 1. vyd. Praha: Grada, 2017, s. 28. ISBN 978-80-271-0605-9

⁵⁶ VERNER, P. *Propaganda a manipulace*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2011, s. 18. ISBN 978-80-7452-015-0

⁵⁷ REIFOVÁ, I. a kol. *Slovník mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 45. ISBN 978-80-7178-926-7

⁵⁸ FTOREK, J. *Manipulace a propaganda: na pozadí současné informační války*. 1. vyd. Praha: Grada, 2017, s. 27. ISBN 978-80-271-0605-9

⁵⁹ LIPPMANN, W. *Veřejné mínění*. 1. vyd. Praha: Portál, 2015, s. 202. ISBN 978-80-262-0939-3

⁶⁰ Tamtéž, s. 205

4 AGENDA-SETTING VYHNÁNÍ NĚMCŮ Z ČSR

S realizací propagandy úzce souvisí i agenda-setting, tzn. nastolování agendy. Jde o prosazování konkrétních témat do veřejného diskurzu a vyloučení témat jiných. Podle zaměření rozlišujeme nastolování agendy veřejné, agendy politické a agendy mediální. V mediální oblasti se vychází z toho, že média jsou schopna preferovat určité události a stanovit jim tak důležitost ve veřejném prostoru. Upřednostněné téma se pak stává součástí veřejné debaty a veřejnost mu přikládá větší význam než tématům ostatním.⁶¹

4.1 Politická agenda v roce 1938

Jedním z nastolených politických témat v Československu po roce 1938 je oslabení německého vlivu v ČSR. Chování a vystupování českých, moravských a slezských Němců v druhé polovině třicátých let, kdy se přímo hlásí k nacismu a vyjadřují této ideologii veřejnou podporu, podněcuje v českých politických kruzích různé varianty řešení německé otázky. Problematika se zatím neřeší veřejně, ale jen na uzavřených politických jednáních. První ucelenou představu navrhuje v polovině září 1938 prezident ČSR Edvard Beneš. Přichází se třemi variantami: 1. výměna území ČSR obývaných Němci za jiná území Německa; 2. vysídlení části Němců z ČSR; 3. zřízení tří německých samosprávných žup na tom území ČR, kde Němci žijí. Beneš si je vědom, že pro tak zásadní státoprávní změnu musí získat politický konsensus domácí politické reprezentace a je k tomu potřeba i podpora ze zahraničí, zejména od Anglie a Francie. Ministr Jaromír Nečas jako Benešův emisar tajně odjíždí do Paříže a představuje tam již mírně upravený plán řešení německé otázky: 1) ČSR postoupí Německu území s cca 1,4 miliony českých, moravských a slezských Němců; 2. cca 1 milion Němců, především demokratů a socialistů, přesune z československého pohraničí do vnitrozemí.⁶²

Po mnichovské konferenci v září 1938 a vypuknutí druhé světové války v září 1939 část čs. politické reprezentace své názory na vyřešení německé otázky v ČSR

⁶¹ REIFOVÁ, I. a kol. *Slovník mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 16. ISBN 978-80-7178-926-7

⁶² VON ARBURG, A., T. STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945, Úvod k edici*. 1. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010, s. 202-204. ISBN 978-80-86057-66-8

radikalizuje. V čs. odboji se uvažuje o odsunu většiny českých, moravských a slezských Němců z ČSR. Stejný názor má i exilový odboj, kde se objevují i extrémní stanoviska: „... část jich povraždíme, část vyženeme, mnoho jich uteče před pomstou a zbytku se zbavíme přestěhováním, případně úpravou hranic,“ citují von Arburg a Staněk vojenského ataše v Londýně pplk. Josefa Kalla.⁶³ Komunisté jsou naopak zdrženliví. Zastávají stanoviska poplatná Kominterně a trvají na tom, že čeští, moravští a slezští Němci mají právo na sebeurčení a zdůrazňují svazek s německým pracujícím lidem, společnou porážku nacismu a nastolení sociálně spravedlivého státu. Nepočítají s poválečným obnovením první republiky, ale se zřízením politického systému sovětského typu.⁶⁴

Počátkem čtyřicátých let se odbojové skupiny snaží sjednotit svá stanoviska. Shodují se na programu *Za svobodu*, který počítá s poválečnou obnovou předmnichovských hranic a s rozsáhlým vystěhováním a lokálními přesuny českých, moravských a slezských Němců. Zahrnuje také jejich trestní a majetkové postihy. Odboj se v intencích těchto programových tezí snaží působit na Beneše, ten však trvá na svém řešení z roku 1938. Navíc stále ještě nemá na řešení německé otázky v ČSR jasné stanovisko od spojenců, Anglie a Francie. Situace se mění v roce 1942 v souvislosti s nacistickým terorem po nástupu Reinharda Heydricha do funkce říšského protektora. Domácí odboj se ještě více radikalizuje a také Beneš uznává, že transfer českých, moravských a slezských Němců bude nutné realizovat ve větším rozsahu. Hovoří až o jednom milionu lidí. Teprve nyní Beneš také představuje své stanovisko k odsunu Němců veřejnosti. Využívá protiněmecké nálady ve společnosti, v níž v důsledku odsuzování nacistických zvěrstev narůstá příznivá atmosféra k přijetí principu kolektivní viny.⁶⁵ Nastolená agenda tak z politické úrovně přesahuje i v agendu veřejnou.

4.2 Veřejná a mediální agenda v letech 1942-1945

Beneš se stále snaží pro myšlenku odsunu českých, moravských a slezských Němců získat spojence. Podaří se mu to v červenci 1942, kdy s transferem Němců

⁶³ VON ARBURG, A., T. STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945, Úvod k edici*. 1. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010, s. 204. ISBN 978-80-86057-66-8

⁶⁴ Tamtéž, s. 203-204

⁶⁵ Tamtéž, s. 204-206

z ČSR vyjádří souhlas britská vláda. Českoslovenští komunisté spolu s představiteli německých levicových stran působících do vyhlášení protektorátu v ČSR ale masivní odsun neustále odmítají a jsou poslední částí protinacistického odporu s odlišným názorem.⁶⁶

V roce 1943 Beneš vystupuje stále razantněji s požadavky transferu většiny Němců z území ČSR a snaží se diplomatickým jednáním získat další podporu v USA a v Sovětském svazu. Své názory také prezentuje prostřednictvím médií, kde například uvádí, že „*menšinové otázky ve středovýchodní a jihovýchodní Evropě by se měly po válce řešit drasticky a s konečnou platností, jmenovitě pak prostřednictvím všeobecné výměny minoritního obyvatelstva*“.⁶⁷ Na jednáních v USA a v Sovětském svazu Beneš získává pro svůj plán podporu obou velmocí. Pod vlivem sovětského stanoviska mění názor i českoslovenští komunisté a souhlasí s verzí radikálního odsunu německého obyvatelstva. Benešovi se tak po dlouholetém úsilí podaří sjednotit v názoru německé otázky československou politickou reprezentaci a získat pro svou myšlenku i spojence.

Realizace poválečného odsunu většiny německého obyvatelstva z obnovené ČSR nabývala u domácího odboje i v exilové vládě vyhrocených rozměrů. Beneš v únoru roku 1944 před exilovou Státní radou prohlásil: „*Náš domácí boj a převrat v této válce bude a musí být revolučně a vojensky organizovaný a násilný a bude a musí znamenat u nás velikou lidovou vojnu a pro Němce a fašistické násilníky konec opravdu krvavý a nelítostný*“.⁶⁸ V tomto smyslu vyslal Beneš také vzkaz československému odboji, v němž zmiňoval již tři miliony odsunutých Němců. Doporučoval také, aby československá veřejnost byla připravena ihned po osvobození radikálně zúčtovat s nacisty a jejich pomahači. „*Je nutné, abychom v prvních dnech po osvobození mnohé vyřídili sami, aby co nejvíce provinivších se nacistů v prvních dnech revoluce od nás uprchlo a aby bylo v revoluci zabito co nejvíce těch, kteří se stejně jako nacisté budou bránit a klást odpor*“.⁶⁹

Do protiněmecké propagandy je zapojeno i české vysílání BBC, které až do konce války vyzývá české obyvatelstvo, aby si po porážce Německa své účty

⁶⁶ VON ARBURG, A., T. STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945, Úvod k edici*. 1. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010, s. 207. ISBN 978-80-86057-66-8

⁶⁷ Tamtéž, s. 207

⁶⁸ Tamtéž, s. 212

⁶⁹ Tamtéž, s. 212

s okupanty vyřídilo samo, a třeba i násilnou cestou. Cílem BBC, která se u posluchačů v protektorátu těší velké oblibě, je získat co největší část české veřejnosti pro myšlenku uplatnění principu kolektivní viny a následného kategorického odsunu německého obyvatelstva z českých zemí.⁷⁰

Nastolené téma odsunu Němců z poválečné ČSR se z politické kategorie dostalo do kategorie mediální i veřejné a z hlediska propagandy byl cíl úspěšně naplněn.

⁷⁰ VON ARBURG, A., T. STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945, Úvod k edici*. 1. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010, s. 207-212. ISBN 978-80-86057-66-8

PRAKTICKÁ ČÁST

5 VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO CÍLE

Cílem této bakalářské práce je zjištění mediálního obrazu Hlučínska v prvních letech po druhé světové válce v kontextu s odsunem Němců z ČSR, respektive nalezení odpovědí na otázky, v jakém rozsahu se celorepublikově realizovaná maximalistická varianta odsunu českých, moravských a slezských Němců z ČSR týká obyvatelstva hlučínského regionu, a zda, jak a proč o hlučínském regionu v souvislosti s danou problematikou referuje od května 1945 do prosince 1946 Rudé právo, nejčtenější poválečný deník, a odborná literatura. Následuje komparace výzkumných jednotek primárně souvisejících s cílem výzkumu s výzkumnými jednotkami mediálního obrazu a s diskursem Rudého práva o odsunu Němců z ČSR v obecné rovině nebo v souvislosti s jiným regionem.

Základním principem práce je výzkum diskursu deníku Rudé právo od června 1945 do konce roku 1946 k tématu odsunu Němců z ČSR a odsunu Němců z Hlučínska. Výzkum je realizován monografickou metodou kvantitativní obsahové analýzy, s využitím techniky studia a analýzy dokumentů tak, že zkoumaná skutečnost je vyjádřena číselnými hodnotami. K objasnění výsledků výzkumu a hypotéz je využita také přehledová studie odborné literatury, která tvoří kapitolu č. 6 této bakalářské práce s názvem „Dějiny Hlučínska v odborné literatuře“. Konkrétní citáty jsou uvedeny v kapitole 8.2.3 Sekundární výzkumné jednotky.

Po komparaci zjištěných dat jsou jednotlivé výstupy analyzovány a následně jsou výsledky výzkumu interpretovány.

5.1 Základní vymezení problému odsunu obyvatel z Hlučínska

Vlivem politické a mediální propagandy, vedené proti českým, moravským a slezským Němcům hlavními představiteli čs. domácího i zahraničního odboje, domácí i exilové politické reprezentace a masových médií v průběhu druhé sv. války, dochází v poválečném období k celospolečenskému konsenzu v otázce radikálního odsunu německého obyvatelstva z obnovené ČSR.⁷¹ Od května do října 1945 je německé

⁷¹ VON ARBURG, A., T. STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945, Úvod k edici*. 1. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010, s. 202-217. ISBN 978-80-86057-66-8

obyvatelstvo deportováno z ČSR spontánně, v rámci tzv. divokého odsunu (vyhnání). Řádný odsun je realizován v průběhu ledna až listopadu 1946 na základě dohody spojenců uzavřené na Postupimské konferenci. Z celkového počtu 2 596 925 německých obyvatel, které zaznamenává statistika v ČSR na konci války, jich je podle odhadů 1 750 000 odsunuto do americké zóny a 750 000 do sovětské okupační zóny v Německu.⁷²

S výjimkou let 1920–1938, kdy je Hlučínsko součástí ČSR, spadá od roku 1742 do roku 1945 pod Prusko a pod Německo. Nikdy ale nenáleží k německým Sudetům. Obyvatelé Hlučínska mají pod Pruskem i pod nacisty německou státní příslušnost a vztahují se na ně práva i povinnosti německých občanů. Od poloviny osmnáctého století je úřední řečí Hlučíňanů většinou němčina, jejich domovskou řečí je však moravský dialekt češtiny a obyvatelé Hlučínska sami sebe nazývají Moravci. Otázka identity hlučínských obyvatel proto není jednoznačná a z hlediska řešení jejich odsunu je značně problematická.

Pro snazší orientaci v problematice hlučínského regionu, jeho historického státoprávního kompartmentu, z něhož je možné odvodit identitu místních obyvatel, je zpracována podrobnější historie Hlučínska v diskursu odborné literatury. Tato přehledová studie je využita také k objasnění výsledků prováděného výzkumu a některých hypotéz.

⁷² STANĚK, T. *Perzekuce 1945*. 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1996, s. 40-162. ISBN 80-85241-99-4

6 METODOLOGIE VÝZKUMU

6.1 Studie a hypotézy

Ke zjištění mediálního obrazu Hlučínska v prvních letech po druhé světové válce v kontextu s odsunem Němců z ČSR a komparaci výsledků s mediálním obrazem celé ČSR na vybrané téma, je provedena studie deníku Rudé právo v období od května 1945 do prosince 1946, v období, kdy je odsun realizován. Vyhledávání je provedeno v katalogu Národní knihovny (Kramerius, verze 3). K vyhledávání jsou použity následující termíny, v těchto konkrétních tvarech: Hlučín, Hlučínsko, vystěhování, vysídlení, transport, transfer, sudet, přesídlení, odsun. V těchto tvarech jsou slova vyhledávána v obou zkoumaných letech.

K objasnění výsledků výzkumu a potvrzení nebo vyvrácení některých hypotéz je využita přehledová studie odborné literatury, která tvoří základ kapitoly č. 6 této bakalářské práce s názvem Dějiny Hlučínska v odborné literatuře:

- JUNG, J., J. NEMINÁŘ. *Kdo jsou lidé na Hlučínsku*, 2. vyd. Hlučín: Muzeum Hlučínska, 2016. ISBN 978-80-270-1494
- KUBÁTOVÁ, H. a kol. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2015. ISBN 978-80-7419-190-9
- PLAČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007. ISBN 978-80-86458-21-2
- ŽÁČEK, R. *Dějiny Slezska v datech*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004. ISBN 978-80-7277-172-1

Výsledky výzkumu mediálního obrazu Hlučínska v prvních letech po druhé světové válce v kontextu s odsunem Němců z ČSR a komparaci výsledků s mediálním obrazem celé ČSR získáme vlastním šetřením. K objasnění výsledků výzkumu jsou formulovány následující hypotézy:

Hypotéza č. 1 – Deník Rudé právo v rozmezí květen 1945 až prosinec 1946 často informuje o odsunu Němců z ČSR.

Hypotéza č. 2 – Deník Rudé právo v rozmezí květen 1945 až prosinec 1946 často informuje o odsunu obyvatel z Hlučínska.

Hypotéza č. 3 – Deník Rudé právo v rozmezí květen 1945 až prosinec 1946 kritizuje přetrvávající nacistický vliv na Hlučínsku.

Hypotéza č. 4 – Varianta odsunu realizovaného na Hlučínsku má politický podtext spojený s úsilím o připojení Hlučínska k ČSR ve Versailles v roce 1919 a politická reprezentace nechce problém medializovat v obavách, že bude evropskými mocnostmi obviněna z klamavého jednání.

6.2 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek pro zjištění mediálního obrazu Hlučínska v prvních letech po druhé světové válce v kontextu s odsunem Němců z ČSR a komparaci výsledků s mediálním obrazem celé ČSR je deník Rudé právo v období od května 1945 do prosince 1946 a odborná literatura o regionu Hlučínska.

Celorepublikový deník Rudé právo je zvolen jako základní výzkumný vzorek proto, že jde v letech 1945 – 1946 o nejčtenější levicově orientované médium⁷³, které se specializuje na sociálněpolitickou problematiku, jíž je i odsun nebo transfer obyvatel. Nosná témata deníku rovněž odrážejí situaci v dělnických, socialisticky orientovaných regionech, mezi něž patří i oblast Hlučínska. Celorepublikový deník poskytuje informace o zkoumaném tématu nejširší veřejnosti, s plošným dosahem po celé ČSR, a spoluvytváří tak veřejné mínění a mediální obraz daného problému, který není limitován regionálními specifiky.

Odborná literatura autorů specializující se na historii, politologii a sociologii, jako další výzkumný vzorek, poskytuje explicitní i implicitní odpovědi na otázky, které se kontextuálně váží ke zkoumanému tématu nebo z něj vyplývají, zejména k motivaci základního výzkumného vzorku (Rudé právo).

Výzkumnou jednotkou jsou články, obrazové informace a citace z odborné literatury vztahující se ke zkoumanému tématu poválečného odsunu Němců z ČSR v letech 1945-1946. Bádání je zaměřeno na celé články, odstavce a věty ve všech rubrikách Rudého práva a na ty části odborné literatury, které s tématem souvisejí a obsahují stanovená klíčová slova: Hlučín, Hlučínsko, vystěhování, vysídlení, transport, transfer, Sudet, přesídlení, odsun.

⁷³ BEDNARČÍK, P., J. JIRÁK, B. KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 233. ISBN 978-80-247-3028-8

6.3 Vymezení zkoumaných médií

6.3.1 Rudé právo

Deník Rudé právo poprvé vychází 21. září 1920 a v květnu 1921 se stává hlavním tiskovým orgánem Komunistické strany Československa. Zpočátku není náklad novin příliš vysoký a mnohokrát střídá vydavatele. Obsah deníku také často podléhá zásahům cenzury a v některých obdobích jsou noviny zakázány. V roce 1927 mění RP formát, grafickou úpravu a vychází dvakrát denně. Dochází k postupnému zvyšování nákladu. 20. října 1938 vychází poslední legální číslo Rudého práva a od srpna 1939 začínají noviny vycházet ilegálně. Nepravidelně, v omezeném nákladu a v graficky redukované podobě. Od 6. května 1945 vychází Rudé právo opět legálně a stává se nejčtenějším deníkem ze všech československých periodik. V roce 1947 je náklad Rudého práva půl milionů výtisků, v roce 1971 už 833 560 výtisků. Hlavní tiskový orgán KSČ se tak stává hlavním vlivovým činitelem na československé veřejné mínění až do roku 1989.⁷⁴

6.3.2 Odborná literatura

Publikace „Kdo jsou lidé na Hlučínsku“, historiků Jiřího Junga a Jiřího Nemináře, v jednotlivých oddílech popisuje mimo jiné státoprávní, ekonomický a kulturní vývoj Hlučínska, který se v minulosti v důsledku válek několikrát změnil. Samostatné oddíly jsou věnovány rodině, tradicím a životu na vsi. Všechny kapitoly směřují k identitě hlučínské rezidentury.

Kniha „Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku“ autorů Heleny Kubátové a kol. je sociologickou studií, která zkoumá, jak se do stability života obyvatel Hlučínska ve stanovené historické linii promítá modernita a modernizace a jaký je vztah mezi minulostí a hlučínskou identitou.

Historik Vilém Plaček ve své publikaci „Prajzáci aneb k osudům Hlučínska“ podrobně popisuje dějiny Hlučínska od roku 1742 do roku 1960 v politických, kulturních a společenských meznících a souvislostech.

⁷⁴ BEDNARČÍK, P., J. JIRÁK, B. KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 233-328. ISBN 978-80-247-3028-8

Encyklopedickou publikaci „Dějiny Slezska v datech“ sestavil historik a ředitel Slezského muzea v Opavě Rudolf Žáček. Jednotlivá hesla popisují události od historických počátků Slezska, včetně Hlučínska, až po současnost.

7 DĚJINY HLUČÍNSKA V ODBORNÉ LITERATUŘE

Mikroregion Hlučínsko tvoří 38 obcí, které se rozkládají na ploše Hlučínské pahorkatiny. Ta je z jihovýchodu ohraničena řekou Odrou, z jihu řekou Opavou. K Československu je Hlučínsko připojeno 4. února 1920 na základě Versailleské mírové smlouvy. Do té doby patří od roku 1742 státoprávně pod Pruskou provincii Slezsko a tvoří jižní část okresu Ratiboř. Po církevní linii náleží oblast nejprve k vřatislavské, později k olomoucké diecézi. Obyvatelé Hlučína, nazývaní Moravci, tvoří v protestantském Prusku katolickou menšinu, jejímž komunikačním jazykem není němčina, ale moravský dialekt češtiny.

Historická fakta, která ovlivňují způsob života Hlučičanů a vztah k jejich regionální identitě, jsou u místních obyvatel pevně zakořeněna. Člověk si přirozeně vytváří vlastní názor na minulost, což ovlivňuje jeho vnímání přítomnosti a vzhled do budoucnosti. To se v kombinaci s osobní i kolektivní zkušeností promítá do jeho životních hodnot a postojů, jimiž více či méně vědomě napomáhá vzniku pravidel jednání, která odpovídají jeho potřebám.⁷⁵ V oblasti jazyka jsou to u obyvatel Hlučína vlivy moravské a slezské, v ostatních duchovních a materiálních sférách formují jejich identitu zejména zábery Pruskem, později Německem.

7.1 Osídlování Hlučína

Kolektivní i osobnostní motivaci obyvatel Hlučína v jednotlivých sférách života nelze porozumět bez uvedení do kontextu s historií Slezska. Jeho dějiny sahají do doby keltských osídlenců, které v 6. století př. n. l. nahrazují germánské kmeny. Jsou to například Silingové, od nichž se pravděpodobně odvozuje název Slezsko. V 5. století odsud Germáni mizí a přicházejí Illyrové se svou lužickou kulturou. První doklady slovanského osídlení Slezska se datují do 7. století, kdy na území přicházejí Charváti, jejichž dorozumívacím jazykem bylo slezské nářečí. Charváti tvoří jednotnou skupinu, nevytvářejí ale samostatnou jazykovou větev a jen od nářečí není možné odvozovat národnost. „*Slezský jazyk a slezská národnost neexistuje,*“ cituje historika Leopolda Peřicha Helena Kubátová.⁷⁶

⁷⁵ KUBÁTOVÁ, H. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2015, s. 19. ISBN 978-80-7419-190-9

⁷⁶ Tamtéž, s. 21

Odkaz na slezské Slované přesto sehrává velmi důležitou roli při konstituci Československé republiky v roce 1918. „*Důvody československé vlády pro připojení Hlučínska k ČSR, adresované Versailleské konferenci v Pamětním spise VIII. se opíraly vedle hospodářských a strategických důvodů o skutečnost, že místní obyvatelstvo je slovanského původu a že se prokazatelně hlásí převážně k moravštině jako ke svému mateřskému jazyku. A protože se tehdy mateřský jazyk pokládal za hlavní znak národa, pokládali se hlučínská Moraváci za nedílnou větev českého národa,*“ uvádí historik Vilém Plaček.⁷⁷

Do života obyvatel Slezska se zásadně vepsala hospodářská kolonizace ve 13. století, kdy na území přichází velké množství převážně německy mluvících přistěhovalců. Ti nechtějí domácí Slované násilně vytlačit, motiv jejich příchodu je čistě ekonomický. Ve Slezsku je v té době mnoho neobděláné půdy a v jejím obhospodařování vidí němečtí kolonizátoři ekonomické zisky. Mezi Slované a Germány nedochází k žádným národnostně laděným rozporům a obě skupiny žijí vedle sebe v poklidu. Vzájemné vztahy pak po staletí ovlivňují a mění život místních obyvatel. Do určitých sociálních vrstev začíná stále více pronikat německá kultura. Slezská šlechta a bohatí měšťané přejímají německý jazyk, zvyky i tradice. Naproti tomu slezský venkov zůstává převážně slovanský. Tato situace trvá téměř po celý středověk.

Český vliv se začíná ve Slezsku projevovat až od roku 1348, kdy Karel IV. začlenil oblast pod země Koruny české. V 15. století se zde objevují husité a po nich sem začíná ze severu pronikat protestanská víra. Ta je úředně potlačována a v dosud převážně katolickém Slezsku dochází k náboženským střetům. Problémy, zejména v ekonomické oblasti, s sebou nese i třicetiletá válka a švédská vojska, která přes Slezsko přechází. V důsledku třicetileté války dochází také k zásadním geopolitickým změnám. Země Koruny české se stávají součástí Habsburské monarchie, dosud neoficiálně nazývané Rakousko, a tím Češi ztrácejí nad Slezskem, včetně Hlučínska veškerou moc a opět se zde začíná prohlubovat německojazyčná působnost.⁷⁸

⁷⁷ PLAČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 35. ISBN 978-80-86458-21-2

⁷⁸ KUBÁTOVÁ, H. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2015, s. 22. ISBN 978-80-7419-190-9

7.2 Hlučínsko jako součást Pruska

Zásadní kapitolou v historii Hlučínska jsou tři prusko-rakouské války, nazývané rovněž slezské války, které mezi sebou o Slezsko obě velmoci vedou s přestávkami od roku 1740 do roku 1763. Už od ukončení prvního válečného konfliktu a podpisu mírové dohody mezi pruským králem Fridrichem II. a rakouskou panovnicí Marií Terezií ze dne 28. července 1742 náleží Hlučínsko Prusku. Fridrich II. tehdy získává celé Kladsko, Dolní a Horní Slezsko, s výjimkou Těšínského knížectví, města Opavy a území po pravé straně řeky Opavy.⁷⁹

Hlučínsko zůstává součástí Pruska i po obou dalších Slezských válkách až do roku 1920, některé obce do roku 1923. Téměř dvě stě let trvající německá správa podstatně ovlivnila způsob života Hlučíňanů v celém jeho spektru. Od Pruska je také odvozen lidový název Hlučínska, které místní lidé i lidé z blízkého okolí nazývají Prajzká a její obyvatelé Prajzáky.

Prusko je za vlády Fridricha II. uzavřenou zemí vojenského typu, kde platí jednosměrný vertikální způsob komunikace a poddanský pořádek. Jsou zde stanovena přísná pravidla a nařízení, která musejí obyvatelé země pod hrozbami sankcí striktně dodržovat. Je zakázáno svobodně vycestovat ze země, vystěhovat se, studovat v zahraničí a z vlastního rozhodnutí volně zacházet se svým majetkem. To platí i pro šlechtu. Plaček cituje anglického vyslance v Prusku Williamse, který v roce 1750 charakterizoval zemi těmito slovy: *Celé pruské území je vězení. Nikdo je nemůže opustit, aniž by o tom věděl král.*⁸⁰ Způsob vládnutí Fridricha II. i přes jeho náklonnost k osvícenské filosofii vykazuje elementy feudální regresivity. Souvisejí zejména se zásadami hospodářské politiky, podle níž se peníze nemají utrácet mimo vlastní zemi.

Ihned poté, co Prusko získalo Hlučínsko, realizuje na jeho území germanizační program. Němčina se stává úředním jazykem a nahrazuje na veškerých úřadech češtinu, která přetrvává jen v kostelech a ve školách, i když i zde je stále větší tlak na zavádění německého jazyka.⁸¹ „V roce 1763 vydal dokonce ministr pro Slezsko Schlabrendorff nařízení, že nikdo nesmí do svých služeb přijmout čeledí, tovaryše a služebníky, kteří

⁷⁹ PLÁČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 9. ISBN 978-80-86458-21-2

⁸⁰ Tamtéž, s. 9

⁸¹ Tamtéž, s. 9

neumějí německy. Ani syn se neměl ujmout statku po otci, jestliže neuměl německy.“⁸² V roce 1764 už je znalostí němčiny podmíněn i výkon povolání učitelů a kněží.⁸³

Brzy se ukáže, že nařízení nejsou realizovatelná a jsou zrušena. Hlavní důvody jsou tři. Zpátečnický přístup k reformám umocňuje omezená úroveň schopnosti dalšího vzdělávání většiny obyvatel spolu se zakořeněnými prvky slovanské kultury, zejména jazyka, silící odpor katolické církve vůči němčině, která je řečí sice vládnoucího, ale převážně protestantského národa, a skutečnost, že němečtí učitelé a kněží se nedokázali s místním obyvatelstvem domluvit.⁸⁴

Fridrich II. je ochoten od původního diktátu ustoupit a zveřejňuje výnos o posilování němčiny ve školách. Jeho snahy o germanizaci získaných území nejsou vedeny nacionalistickými, ale hospodářskými tendencemi. S poněmčováním si spojoval hospodářský rozvoj oblastí, a tím také větší daňové odvody do státní pokladny. Němčina je rovněž jednotným komunikačním jazykem v armádě, která má v Prusku zcela výsadní postavení. Nařízením a rozkazům musí rozumět každý. I když má germanizace primárně ekonomické a sociálně správní motivy, sekundárně přináší pozitivní důsledek v podobě obecného rozvoje vzdělanosti obyvatel Slezska, včetně Hlučínska. Jako osvícený vladař se Fridrich II. projevuje i v přístupu ke katolické církvi. Ta je v protestantském Prusku chápána jako odiózní element, ale není zakázána a její představitelé nejsou pronásledováni. Panovník zde uplatňuje politiku dlouhodobého nenásilného vlivu státu, která má sympatie obyvatel Hlučínska, potažmo Slezska, ke katolické habsburské říši vymýtí postupně, což se mu také daří.⁸⁵ *„Největší germanizační tlak přicházel z integračního působení daného tím, že toto území bylo nedílnou součástí Pruska. Integračně působil zejména pobyt u vojska, ale i škola a celá mocenská řídicí a informační síť byla založena na základech státního německého jazyka. Spolu s tímto působením, a i nezávisle na něm, zapouštěl i u obyvatelstva na Hlučínsku kořeny duch pruské výchovy.*“⁸⁶

⁸² PLAČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 10. ISBN 978-80-86458-21-2

⁸³ KUBÁTOVÁ, H. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2015, s. 23. ISBN 978-80-7419-190-9

⁸⁴ PLAČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 10. ISBN 978-80-86458-21-2

⁸⁵ Tamtéž, s. 10

⁸⁶ Tamtéž, s. 10

Šlechta a bohatá vrstva obyvatel přijímá němčinu za svou bez problémů a nemajetní Hlučíňané, závislí na svých zaměstnavatelích, brzy zjistí, že i pro ně je německý jazyk nepostradatelný, a přestávají se vůči němu vymezovat. V roce 1765 je školství převedeno z církve na stát a v rámci zvýšení odborných předpokladů učitelů je u nich požadováno, aby vedle němčiny uměli i mateřský jazyk místních obyvatel. Tato směrnice vylučuje z výuky na hlučínských školách učitele, kteří ovládají výhradně němčinu. Děti vyučují místní kantoři, kteří se nesnaží své svěřence násilně poněmčít. Implikace je taková, že mladí lidé ovládají velmi dobře německý jazyk, současně ale zůstávají v živém kontaktu se svým rodným moravským jazykem, který je nositelem jejich původní kultury, a používají jej v domácím prostředí i v kostele.⁸⁷

Situace se mění v roce 1842 za vlády Fridricha Viléma IV. V Prusku začínají platit nové školské zákony, které opět propojují školství a církve s ohledem na náboženské vyznání a mateřský jazyk. Církvím je dovoleno zřizovat vlastní školy a v jejich vedení jim pomáhá stát. Berlínské ministerstvo školství proto zřizuje i speciální odbor pro správu katolických škol. Z podnětu pruských školských úřadů jsou vydávány slovanské učebnice, slabikáře a čítanky, podle nichž nyní učitelé vyučují.⁸⁸

Na Hlučínsku je nejpoužívanější *Slabikář a čítanka pro menší děti* od Cypriána Lelka. První vydání je datováno rokem 1844 a vychází v nákladu 2000 kusů. Následuje dalších šest vydání. Kniha je primárně určena dětem do deseti let a spolu se základy písma a jazyka obsahuje elementární výklad látky i z oborů přírodovědných a zeměpisných.⁸⁹ „...Lelek zaujal ve svém slabikáři citlivý didaktický přístup. Vycházel z dítěti známého prostředí, a tak zde užíval různá říkadla, hádanky, písničky a modlitbičky, nebo situoval texty do venkovského prostředí, které bylo žákům přirozeně blízké.“⁹⁰

Hlučínsko patří od roku 1818 do hornoslezského okresu Ratiboř, který vzniká územně administrativními změnami Pruska. V roce 1871 má okres 85 847 obyvatel, z toho jich na Hlučínsku žije 37 000. Z celkového počtu obyvatel okresu mluví 51 %

⁸⁷ PLAČEK, V. *Prajáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 17. ISBN 978-80-86458-21-2

⁸⁸ Tamtéž, s. 10

⁸⁹ JUNG, J., J. NEMINÁŘ. *Kdo jsou lidé na Hlučínsku*, 2. vyd. Hlučín: Muzeum Hlučínska, 2016, s. 253. ISBN 978-80-270-1494

⁹⁰ Tamtéž, s. 253

lidí polsky, 39 % moravsky a 9 % německy.⁹¹ „*Nové školské poměry v pruském Slezsku byly výrazem určité blahovůle pruského státu vůči slovanskému obyvatelstvu, což se týkalo nejenom oblasti školství. V té době dosahovalo na Hlučínsku vědomí moravské sounáležitosti nejvyššího stupně.*“⁹² Zároveň zde podle Plačka u místních obyvatel neexistovaly žádné vnitřní síly, které by moravsky mluvící lid připoutaly k mateřskému národnímu kmeni.

7.3 Moravci s německou identitou

Hlučínští Moravci se považují za nedílnou součást pruského císařství se všemi sociálními a hospodářskými vazbami, které jim zaručují existenční jistoty. Komunikace Hlučičanů s centrem země je ale omezená z důvodu nepřítomnosti železniční sítě. Hlučínsko je odtrženo od okolního světa a živé kontakty má nejvíce z Opavskem. Spojení z jižně položeným Ostravskem je pro místní obyvatele komplikované a nezlepší je ani stavba nových silnic. Ty směřují na sever, do pruské hornoslezské průmyslové oblasti, kam z Hlučínska dodávají zemědělskou a dřevařskou produkci.⁹³

Izolace Hlučínska od okolního světa redukuje afiliaci kontaktů obyčejných lidí, konvenuje církvi a zemědělským velkopodnikatelům. „*Místním velkostatkářům tento stav patrně vyhovoval. Už proto, že vylučoval nadměrné odčerpávání pracovních sil ze zemědělství a omezoval příliv nových podnikatelů a tím i nových průmyslových kapacit. Vyhovovalo to patrně i katolické církvi. Příchod nových podnikatelů z evangelického Pruska by zde mohl narušit stávající konfesní poměry, v nichž měla katolická církev výsadní postavení.*“⁹⁴ Konzervativní vazba na zemědělství a nedostatečná industrializace je příčinou nezaměstnanosti a přebyteční dělníci odcházejí za prací do průmyslových center v Prusku, kde nacházejí uplatnění především jako tesaři a zedníci. Z Pruska přinášejí zpět na Hlučínsko inovace, které místní lidé i přes svou nedůvěřivost a konzervatismus přijímají.⁹⁵ „*Na Hlučínsku panovaly nadále tradiční společenské poměry, jejichž osou zůstával katolický kostel a hospodské formy zábavy. Lpění na*

⁹¹ KUBÁTOVÁ, H. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2015, s. 24. ISBN 978-80-7419-190-9

⁹² PLAČEK, V. *Prajáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 17. ISBN 978-80-86458-21-2

⁹³ Tamtéž, s. 22

⁹⁴ Tamtéž, s. 22

⁹⁵ KUBÁTOVÁ, H. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2015, s. 25. ISBN 978-80-7419-190-9

*tradičním způsobu života, který zahrnoval i prvky moravské lidové kultury včetně užívání moravštiny, avšak bez skutečné české náplně, nedokázal zabránit postupnému popruštění a poněmčení Hlučíňanů, třebaže se označovali za Moravce.*⁹⁶

Absence nacionálních projevů Hlučíňanů je dána jejich stoletou příslušností k Prusku. Součástí císařství se stávají v roce 1742, kdy pojem národní obrození v duchu moderního nacionalismu není ještě v Prusku a ni v Rakousku frekventován. Nacionální tendence, které odvozují národ od teritoria, jednotného jazyka a kulturních tradic, začaly být v Evropě aktuální až po francouzské revoluci v roce 1848,⁹⁷ na Hlučínsku teprve s nástupem éry Otto von Bismarcka po roce 1871.

Po kapitulaci Francie v prusko-francouzské válce se Bismarckovi v roce 1871 podařilo sjednotit dosud rozdrobené německé země v jeden národní stát. Do čela německého císařství, s oficiálním názvem Německá říše, je zvolen dosavadní pruský císař Vilém I. a historicky prvním kancléřem se stává Otto von Bismarck. Jednotné Německo je hospodářsky silné, ale Bismarckova konzervativní politika je diktátorská, založená na jednosměrné vertikální komunikaci. Nepřipouští pluralitu politických názorů a zpětnou vazbu. Politické strany se nemohou podílet na sestavování vlády a nemají právo ji ani kontrolovat. Dochází k progresi nespokojenosti především sociálnědemokratických komunit, slovanských menšin a katolické církve, která tyto menšiny podporuje. Bismarck vyhlašuje menšinám a katolické církvi tzv. kulturní boj (Kulturkampf), což se výrazně promítá i do života obyvatel Hlučínska. Německé vládě jde o to získat nad Slovy i katolickou církví kontrolu a oběma subjektům se snaží vtisknout národní proněmecký aspekt.⁹⁸

Kulminace Bismarckových opatření proti katolické církvi nastává mezi léty 1874–1876, kdy je zakázán jezuitský řád, faráři jsou zbaveni funkcí státních inspektorů, jsou povoleny občanské sňatky a zřízeny královské matriky.⁹⁹ Slovanů se restrikce týkají především v oblasti školství. *„Nařízením opolské vlády z 20. září 1872 byla moravština vyloučena i ze všech škol na Hlučínsku. Současně dostali němečtí učitelé pokyny, jak a kdy mohou při vyučování používat mateřské řeči dětí. Od roku 1873 byl ze*

⁹⁶ PLÁČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 22. ISBN 978-80-86458-21-2

⁹⁷ THER, P. *Temná strana národních států: Etnické čistky v moderní Evropě*. 1. vyd. Praha: Argo, 2017, s. 24. ISBN 978-80-257-2133-9

⁹⁸ PLÁČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 22-23. ISBN 978-80-86458-21-2

⁹⁹ Tamtéž, s. 23

škol odstraněn český slabikář pro normální školy, zpracovaný Cypriánem Lelkem, a nahrazen slabikářem německým. Od května 1875 skončilo i vyučování náboženství v mateřské řeči. Škola se tedy nyní stala významným nástrojem germanizace.“¹⁰⁰

Koncem 19. století začínají na Hlučínsku i v celém Německém císařství kulminovat kvantitativní i kvalitativní zdroje ekonomického i hospodářského růstu a mění se politický kurz v přístupu k národnostním menšinám. Hlučínské zemědělství je na vrcholu a zdejší velkostatky vytvářejí potřebné pracovní pozice pro místní obyvatelstvo. Celá východní část Hlučínska nachází obživu v rozvíjejících se dolech ostravské uhelné pánve. K progresivnímu vývoji dochází i v terciární a kvartérní sféře. V roce 1888 je v Hlučíně postavena okresní nemocnice s hornickým lazaretem, roku 1902 je město elektrifikováno, má telefon a telegraf. Hlučínský velkopodnikatel Anselm Solomon Rothschild zřizuje nadaci, která pomáhá jeho zaměstnancům, Richterova nadace otevírá lázně, z nichž některé části jsou vyhrazeny chudým a nemocným. Lokální politický program obcí a měst je soustředěn na péči o zdraví lidu, jeho bezpečnost a rozvoj vzdělání.¹⁰¹

Na Hlučínsku je 36 škol, kde vyučuje 154 učitelů, navíc 5 hospodářských škol pro děvčata a 3 školy zručnosti. Vznikají tříleté pokračovací školy všeobecných vzdělávacích předmětů pro chlapce od 14 do 18 let. Stavějí se domovy mládeže a u nich první tělovýchovné jednoty. Od roku 1910 je zavedena povinná školní docházka.¹⁰²

Za péči o mladé lidi v oblasti vzdělání je primárně cílený politický záměr. S ohledem na nestabilní politickou situaci v Evropě německá vláda považuje za svou obligatorní povinnost vytvořit ze Slezska spolehlivou německou provincii. „*Toho mělo být dosaženo velkorysým systémem kulturního povznesení obyvatelstva, zahrnujícím kromě podpory proněmecké osídlovací politiky, všestrannou péči o německého ducha a získání obyvatelstva pro pruskou státní myšlenku.*“¹⁰³ Je ustaven spolek na podporu Německa ve východních provinciích země – Ostmark-Verein a 12. dubna 1898 je vydána vyhláška, podle které mají úředníci a učitelé vedle svých běžných služebních povinností posilovat německé vědomí u místních obyvatel nejen na úřadech a ve školách, ale i v jejich soukromém životě. Systematickou germanizaci má posílit i nový

¹⁰⁰ PLAČEK, V. *Pravzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 23. ISBN 978-80-86458-21-2

¹⁰¹ Tamtéž, s. 24

¹⁰² Tamtéž, s. 25

¹⁰³ Tamtéž, s. 25

zákon z 19. dubna 1908, který dovoluje používat slovanský jazyk ve společenském styku jen v takových okresech, kde tímto jazykem hovoří více než 60 % obyvatel. V Horním Slezsku už ale takové okresy nejsou.¹⁰⁴ 12. března 1913 prohlašuje německá vláda hornoslezské okresy za národně ohrožené a germanizační tlak na definovanou lokalitu se slovanským obyvatelstvem ještě zesiluje. „*Mládež vychovávaná v tomto duchu se odcizovala nejen svému jazyku, nýbrž i svému původu.*“¹⁰⁵

Dlouhodobá snaha Němců o konverzi hlučínské rezidentury s německými kulturními hodnotami dospěla do stadia, kdy zde moravština ztratila význam. „*Vedle školy, vojenské služby, úřadování atd. měla na prosazení němčiny největší vliv skutečnost, že velká část ekonomicky činného obyvatelstva nalézala svou obživu v německém vnitrozemí, kde by se bez znalosti němčiny nemohla obejít. Moravština se tak postupně stávala intimním hovorovým jazykem, kterého se používalo doma a v kostele...*“¹⁰⁶

7.4 Němci přicházejí o Hlučínsko

Po vyhlášení mobilizace 1. srpna 1914 nastupují všichni bojeschopní muži z Hlučínska do německé armády. Německý národ se radikalizuje a ve veřejnosti panuje přesvědčení, že v 1. světové válce Němci do zimy zvítězí. Válka má na Hlučínsko stejný negativní dopad jako na jiné postižené regiony. Průmysl se orientuje na válečnou výrobu, velká část zemědělské produkce se musí odvádět státu, zanedbávána je školní výuka. „*Děti zhotovovaly v době vyučování ponožky, rukavice, šály a různá tílka pro vojsko, sbíraly a odváděly peří, zeleninu, ovoce, vejce atd.*“¹⁰⁷ Od března 1915 Německo zavádí přidělový systém potravin. Nejprve je na potravinové lístky chléb, později většina potravin. I když stát vyplácí podporu rodinám, jejichž živitel musel narukovat do armády, problém se zásobováním narůstá. Denní dávky potravin se stále snižují a jejich dodávka je nepravidelná.¹⁰⁸

Současně s neutěšenou ekonomickou a sociální situací mají na hlučínskou rezidenturu negativní dopad i zprávy z fronty, jejichž prostřednictvím se dozvídá o

¹⁰⁴ PLAČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 26. ISBN 978-80-86458-21-2

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 29

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 29

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 30

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 30

padlých rodinných příslušnících, sousedech a známých. Jen z Hlučínska jich je celkem 1743. To vede na podzim roku 1918 k eskalaci nespokojenosti a projevům občanských bouří.¹⁰⁹

V 1. světové válce je Německo poraženo a s novým geopolitickým uspořádáním světa po roce 1918 vznikají, zejména na úkor habsburské monarchie, ruského impéria a německé říše, nové národní státy.¹¹⁰ Jejich teritoriální vymezení je předmětem jednání poválečných konferencí ve francouzských Saint-Germain-en-Laye a Versailles. Právě zde uplatňuje nově vyhlášená Československá republika nárok na Horní Slezsko, včetně Hlučínska, které je bohaté na nerostné suroviny. Území požadují i obnovené Polsko a Německo, pod jehož správu stále hornoslezské provincie patří.¹¹¹

„Úvahami o vedení hranic budoucího československého státu se zabýval již profesor Masaryk ve švýcarském exilu. V březnu roku 1915 zde načrtl mapu, kde do sféry českého zájmu zahrnul také značnou část Slezska. Hranice měla být vedena po řece Odře téměř až k přístavnímu městu Kozlí.“¹¹² Z obdobné premisy vychází na jednáních v Saint-Germain-en-Laye a Versailles i Československá delegace. Ta z maximalistické varianty nakonec ustupuje, na podporu připojení Hlučínska k ČSR ale argumentuje slovanským původem obyvatelstva, které mluví moravsky a až do roku 1742 přináleželo k Českému království.¹¹³ Požadavek ve Versailles uznávají, není ale jasné, kudy přesně vést hranici. „Situaci jednoduše vyřešil předseda plebiscitní komise, francouzský generál Henri le Rond, který prostě zanesl dle pravítka na mapu úsečku vedenou od Ketře po Bohumín.“¹¹⁴ Nově vytyčená hranice způsobuje, že se součástí Československa stávají dvě ryze německé obce Hlučínska (Třebom a Sudice), a naopak obce, v nichž žijí převážně hlučínští Moravci (Křenovice, Bořutín, Boleslav), se ocitají na německém území. O připojení hlučínských obcí Hat' a Píšť k Československu je rozhodnuto až v roce 1923, do té doby le Rondova úsečka katastr obcí púlí tak, že jedna

¹⁰⁹ PLAČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 30. ISBN 978-80-86458-21-2

¹¹⁰ THER, P. *Temná strana národních států: Etnické čistky v moderní Evropě*. 1. vyd. Praha: Argo, 2017, s. 31. ISBN 978-80-257-2133-9

¹¹¹ JUNG, J., J. NEMINÁŘ. *Kdo jsou lidé na Hlučínsku*, 2. vyd. Hlučín: Muzeum Hlučínska, 2016, s. 38. ISBN 978-80-270-1494

¹¹² Tamtéž, s. 39

¹¹³ KUBÁTOVÁ, H. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2015, s. 25. ISBN 978-80-7419-190-9

¹¹⁴ JUNG, J., J. NEMINÁŘ. *Kdo jsou lidé na Hlučínsku*, 2. vyd. Hlučín: Muzeum Hlučínska, 2016, s. 38. ISBN 978-80-270-1494

jejich část je v Německu a druhá část v Československu.¹¹⁵ „...primární roli pro přiznání území zde hrají ložiska nerostných surovin, rozvinutý průmysl a železniční cesty. Otázka místního obyvatelstva autory map patrně vůbec netrápila.“¹¹⁶

7.5 Hlučíňané nesouhlasí s připojením k ČSR

Německá armáda opouští hlučínské náměstí večer 3. února 1920, druhý den v poledne, 4. února 1920, sem vpochoďují českoslovenští vojáci.¹¹⁷ Hlučíňané nechtějí odloučení od Německa a nesouhlasí s inkorporací území do Československa. Považují jej za zemi husitů, kde převládají protináboženské tendence a prázdné kostely. V ČSR vidí větší možnost svobody, ale rovněž nepořádek. Hlučínská rezidentura se také obává, že jí ČSR nebude schopna poskytnout takovou sociální péči jako Německo, které se podle ní o dělníky a rolníky dobře stará.¹¹⁸ „Na postoj Hlučíňanů k připojení k ČSR mělo vliv také prohlášení katolických duchovních z pruské části olomoucké diecéze, jejíž součástí Hlučínsko bylo, kteří připojení k ČSR odmítali.“¹¹⁹ V privátním referendu se proti připojení Hlučínska k ČSR vyslovilo 97 % místních obyvatel.¹²⁰

Obavy Hlučíňanů z budoucnosti se brzy potvrzují. ČSR jako nově vzniklý stát nemá společný trh, musí vytvořit jednotný systém samosprávy a připravit změny v oblasti politiky, hospodářství a kultury, protože regiony, z nichž je ČSR sestavena, vycházejí z rozdílných tradic. Politické elity země jsou přesvědčeny, že problémům je možné čelit jen vytvořením silné centrální vlády, a snaží se konstituovat stát s centrálním řízením.¹²¹ „To byla hrubá chyba, protože se tím všechny politické konflikty téměř automaticky přesunuly na národní úroveň, a národní stát tak byl činěn zodpovědným za problémy, jež nezavinil. Čím slabší státy a jejich vlády byly, tím více sázely na politiku nacionalizace a utlačovaly své menšiny, v případě potřeby i násilím.“¹²²

¹¹⁵ JUNG, J., J. NEMINÁŘ. *Kdo jsou lidé na Hlučínsku*, 2. vyd. Hlučín: Muzeum Hlučínska, 2016, s. 38. ISBN 978-80-270-1494

¹¹⁶ Tamtéž, s. 40

¹¹⁷ Tamtéž, s. 124-125

¹¹⁸ KUBÁTOVÁ, H. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2015, s. 25. ISBN 978-80-7419-190-9

¹¹⁹ Tamtéž, s. 25

¹²⁰ ŽÁČEK, R. *Dějiny Slezska v datech*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, s. 313. ISBN 978-80-7277-172-1

¹²¹ THER, P. *Temná strana národních států: Etnické čistky v moderní Evropě*. 1. vyd. Praha: Argo, 2017, s. 34-35. ISBN 978-80-257-2133-9

¹²² Tamtéž, s. 35

Na Hlučínsku jsou 14. června 1920 rozpuštěna všechna obecní zastupitelstva, která nahrazují správní komise přímo podřízené okresnímu hejtmanovi. Jsou uzavřeny hranice a Hlučičanům se zmenšuje prostor k získání práce. V regionu narůstá nezaměstnanost. ČSR neplní své závazky, které přebírá od německé říše, vůči hlučínským pojištěncům a důchodcům vyplácí nižší důchody. Školním rokem 1920/1921 je čeština ustanovena jako vyučovací jazyk. Vláda tvrdí, že na Hlučínsku nejsou žádní Němci, ruší německé školy a propouští německé učitele s odůvodněním, že nejsou zapotřebí.¹²³ Opatření se setkalo se zvláštním odporem místních obyvatel v podobě stávek školáků.¹²⁴

*„Stávající neutěšená hospodářská situace na Hlučínsku stejně jako bezohledný postup československých úřadů naháněly vodu na mlýn německým spolkům a politickým stranám, které se začaly organizovat.“*¹²⁵ Na Hlučínsku je založen Německý kulturní svaz, působí zde dvacet německých tělovýchovných spolků, zájmy zaměstnanců hájí německá odborová organizace horníků Bergarbeiter Union, své německé spolky mají obchodníci, živnostníci a zemědělci. Začaly zde vyvíjet činnost i německé politické strany, mezi prvními křesťanští socialisté, a 17. července 1920 je v Hlučíně založena místní organizace Komunistické strany Německa.¹²⁶

7.6 Sčítání lidu dělá z Němců Čechy

Na otázku, k jaké národnosti se hlučínská rezidentura hlásí, má dát odpověď sčítání lidu, které se koná v únoru 1921. Československá vláda i zástupci německé strany je považují za neoficiální referendum a přikládají mu velký význam. *„Na jeho výsledku totiž záleželo, do jaké míry zde bude možno nárokovat ochranu menšin, stanovenou Versailleskou mírovou smlouvou a jak to zde bude s uplatňováním německého jazyka. Mělo se ukázat, zda bylo správné připojit Hlučínsko 4. února 1920 k ČSR bez plebiscitu a zavést v základních školách český vyučovací jazyk s odůvodněním, že na Hlučínsku Němců není.“*¹²⁷

¹²³ PLAČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 39. ISBN 978-80-86458-21-2

¹²⁴ KUBÁTOVÁ, H. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2015, s. 25. ISBN 978-80-7419-190-9

¹²⁵ PLAČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 39. ISBN 978-80-86458-21-2

¹²⁶ Tamtéž, s. 39

¹²⁷ Tamtéž, s. 39

Sčítání lidu probíhá na základě zákona č. 256/1920 Sb. a prováděcího vládního nařízení č. 592 ze dne 30. října 1920 s instrukcí ministra vnitra Jana Černého. Ten rozhoduje, že se na Hlučínsku bude sčítání lidu realizovat metodou popisných archů. V praxi to znamená, že formuláře vyplňuje sčítací komisař na základě osobních dokladů a odpovědí tázaného subjektu. Podle paragrafu 20 má sčítací komisař právo měnit údaj o národnosti, pokud se mu zdá, že tázaný občan uvádí zřejmou nesprávnost. Změnu může sčítací komisař realizovat pouze se souhlasem dotyčné osoby. Pokud souhlas nezíská, „*předloží sčítací komisař věc k rozhodnutí nadřízenému politickému orgánu, který dotčenou osobu vyslechne (popřípadě prostřednictvím orgánu, který sám určí) a rozhodne do 14 dní*“.¹²⁸ Německá národnost je uznána jen lidem, kteří nepoužívají ke komunikaci moravský dialekt českého jazyka, ale výhradně jazyk německý. „*Ostatním, pokud se přihlásili k německé národnosti, byl zápis z moci úřední opraven na národnost moravskou. Ve statistice pak byla moravská národnost ztotožněna s československou*“.¹²⁹ Kdo s tímto postupem úřadů nesouhlasí a trvá na německé národnosti, přestože za mateřský jazyk uvádí moravštinu, vystavuje se pokutě za nesprávně uvedené údaje. Z oficiálních výsledků vyplývá, že se ze 47 263 občanů Hlučínska přihlásilo k české národnosti 82,95 % a k německé národnosti 16,30 %, ostatní dotazovaní určili polskou nebo jinou národnost. Procento obyvatel s německou národností je sníženo také proto, že celkové kvórum sčítaných lidí je sníženo o 4604 optantů, tzn. těch obyvatel Hlučínska, kteří se rozhodli pro německou státní příslušnost, na základě závěrů pařížských mírových jednání.¹³⁰ Smlouva ČSR s Německem z Versailles zaručovala Hlučičanům, kteří přišli do regionu před jeho inkorporací do ČSR, že si mohou do konce roku 1922 zvolit státní příslušnost. Ten, kdo optuje pro Německo, což je nakonec 13 % Hlučičanů, se ale musí do 12 měsíců z ČSR vystěhovat.¹³¹

¹²⁸ PLAČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 40. ISBN 978-80-86458-21-2

¹²⁹ JUNG, J., J. NEMINÁŘ. *Kdo jsou lidé na Hlučínsku*, 2. vyd. Hlučín: Muzeum Hlučínska, 2016, s. 128. ISBN 978-80-270-1494

¹³⁰ PLAČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 41. ISBN 978-80-86458-21-2

¹³¹ KUBÁTOVÁ, H. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2015, s. 26. ISBN 978-80-7419-190-9

Německý vliv na Hlučínsku odchodem optantů ochabuje. Odcházejí proněmečtí učitelé, úředníci, hlavní aktivisté spolků a část katolického duchovenstva.¹³² Inkorporací Hlučínska do ČSR jsou také zpřetrhány tradiční hospodářské vazby. Problémy s obživou mají především sezónní dělníci a podomní obchodníci, kteří jsou zvyklí pracovat a prodávat své zboží v Německu. V regionu roste nespokojenost a Hlučičané si stěžují, že československá státní správa nejeví o jejich problémy zájem a neřeší je.¹³³

„*Politici ČSR si byli vědomi specifického postavení Hlučínska, a proto státní správa neumístila Hlučínsko do země Slezské, kde měli Němci silné pozice, nýbrž ho prohlásila za zvláštní správní útvar.*“¹³⁴ Jsou rozpuštěny hlavní německé spolky, které tvoří základ německého kulturního a společenského života na Hlučínsku, zavřeny německé školy a zrušena výuka němčiny. Československý stát přichází s programem, podle něhož je zapotřebí hlučínské školství „*1. počesťit, 2. rozšířit, 3. povznést.*“¹³⁵ ČSR také investuje značné finance do realizace a propagace české kultury na Hlučínsku. Mezi léty 1922 – 1926 se v regionu koná přes 300 českých všeobecně vzdělávacích přednášek. V českém jazyce je zde sehráno na 300 loutkových představení a 240 představení ochotnických divadel. Čechoslováci založí 20 českých sportovně tělovýchovných klubů.¹³⁶ Navzdory těmto snahám ale Hlučičané s Československem nespływají.¹³⁷

Nedůvěru v ČSR u hlučínské rezidentury posílilo i přijetí jazykového zákona z roku 1920, podle něhož ve státní správě a státních firmách může pracovat jen ten, kdo úspěšně složí státní zkoušku z českého jazyka.¹³⁸ V roce 1926 je jazykový zákon doplněn o nařízení, které stanoví, že ve styku s úřady se může používat jazyk menšiny, pokud jím v oblasti hovoří více než 20 % obyvatel.¹³⁹

¹³² PLAČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 41. ISBN 978-80-86458-21-2

¹³³ KUBÁTOVÁ, H. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2015, s. 26. ISBN 978-80-7419-190-9

¹³⁴ Tamtéž, s. 26

¹³⁵ PLAČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 43-47. ISBN 978-80-86458-21-2

¹³⁶ Tamtéž, s. 47

¹³⁷ KUBÁTOVÁ, H. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2015, s. 26. ISBN 978-80-7419-190-9

¹³⁸ JUNG, J., J. NEMINÁŘ. *Kdo jsou lidé na Hlučínsku*, 2. vyd. Hlučín: Muzeum Hlučínska, 2016, s. 130. ISBN 978-80-270-1494

¹³⁹ ŽÁČEK, R. *Dějiny Slezska v datech*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, s. 322. ISBN 978-80-7277-172-1

Negativně je vnímaná i pozemková reforma. Hlučíňané se cítí být manipulováni procedurami spojenými s rozdělováním a pronájmem půdy, protože pozemky, které Československý stát zabírá německým velkostatkářům a šlechtě, mají být propachtovány loajálními žadatelům.¹⁴⁰ „*To byla příležitost pro české politické stany a spolky, které měly v testování politické kvalifikace žadatelů hlavní slovo a které se nyní soustředily na získání svých členů velmi často jen slibováním přidělu půdy.*“¹⁴¹ Pachtovní období trvá tři roky a vždy, když vyprší, úřady přezkoumávají, zda má být prodlouženo nebo zrušeno. Některým pachtýřům je prodloužení pachtu odmítnuto, protože se hlásí k německé národnosti.¹⁴²

Snaha ČSR o počestění Hlučíňanů u nich měla zápornou odezvu. Projevuje se to například v parlamentních volbách v roce 1925, které na Hlučínsku vyhrála se ziskem 51,7 % hlasů Německá křesťansko-sociální lidová strana. Ta ale v roce 1926 uzavřela koaliční dohodu s českými stranami, za což je kritizována německými nacionálními subjekty. Podporu občanů Německé národně socialistické dělnické straně a Německé národní straně sílí. V dalších parlamentních volbách v roce 1929 získávají na Hlučínsku německé politické strany celkem 55,7 %, kdežto české strany 39,2 % hlasů.¹⁴³

Hospodářská krize, která ČSR postihla počátkem třicátých let 20. století, zvýšila na Hlučínsku nezaměstnanost a sociální nejistoty. Snaha získat práci a ekonomicky zajistit rodinu orientuje místní rezidenturu na Německo, kde již nastává hospodářská expanze. Svízelná situace Hlučíňanů je v té době obecně známá a je i tématem pro média. Například Národní politika ze 14. září 1930 pod titulkem „Nutnost rychlého řešení nezaměstnanosti na Hlučínsku“ mimo jiné píše: „*Na Hlučínsku panuje již delší dobu značná nezaměstnanost. Chudé obyvatelstvo z hlučínských obcí hledá marně práci na Ostravsku a v uhelném revíru ostravskokarvinském. Stavební ruch v kraji je minimální, čímž trpí zvláště stavební dělnictvo z Hlučinska. Není proto divu, že nezaměstnané dělnictvo hlučínské odjíždí za hranice do Pruska, aby tam hledalo chleba...*“¹⁴⁴ Němci vycházejí Hlučíňanům vstříc. 11. února 1932 schvaluje Říšská rada nařízení ministra práce, které německým podnikatelům zakazuje zaměstnávat zahraniční

¹⁴⁰ PLAČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučinska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 48. ISBN 978-80-86458-21-2

¹⁴¹ Tamtéž, s. 48

¹⁴² Tamtéž, s. 49

¹⁴³ Tamtéž, s. 55-56

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 61

pracovníky, Hlučíňanů se ale tento zákaz netýká. Ekonomické a sociální problémy se snaží řešit i hlučínské okresní zastupitelstvo. 1. června 1933 schvaluje usnesení, v němž na vládu ČSR vznáší požadavek, aby byl okres Hlučín prohlášen za nouzový a aby pro něj v tomto smyslu platila zvláštní opatření. Žádost není vyslyšena a Hlučíňany postihuje další pohroma. Bez zaměstnání a bez finančních příjmů nejsou schopní splácet hypotéky na své domy a záložny nebo spořitelny je prodávají v dražbách. Hlučíňané jsou proto vděční, když mají možnost pracovat v Německu.¹⁴⁵ „...*lze se vůbec divit tomu, že se mnohým z nich nyníjevilo hitlerovské Německo jako starostlivá matka, kdežto Československo jako macecha?*“¹⁴⁶

Adolf Hitler je na Hlučínsku velmi populární a po 30. lednu 1933, kdy je zvolen říšským kancléřem jeho obliba ještě stoupá. Projevy představitelů regionálních nacionálně orientovaných německých politických stran jsou radikálně proněmecké a proti všemu československému. V roce 1935 vznikají na Hlučínsku první organizace Sudetoněmecké strany (SdP) vedené Konrádem Henleinem. Ve volbách 19. května 1935 získává na Hlučínsku SdP 85 % z celkového počtu 73,5 % hlasů, které byly elektorátem odevzdány ve prospěch kandidátních listin německých politických stran. Ve zprávě Okresního úřadu v Hlučíně z 1. prosince 1936 zaslané Zemskému úřadu v Brně je příčina volebního neúspěchu českých politických stran zdůvodněna tím, že „*smýšlení obyvatelstva hlučínského okresu nespočívalo nikdy na pevném národním přesvědčení a uvědomělé kmenové příslušnosti k českému národu. ...o poměru ke státu rozhodují zde různé okolnosti politické, hospodářské, stranické agitace a v neposlední řadě vlivy z německého sousedství.*“¹⁴⁷ Československé úřady považovaly hlučínskou rezidenturu za zvláštní kategorii obyvatel. O hlučínský region ČSR stála, ale Hlučíňany považovala za nedůvěryhodné. „... *když se v letech 1936 – 1938 stavělo na Hlučínsku pohraniční opevnění, nesměli se hlučíňští Němci účastnit jeho budování.*“¹⁴⁸

¹⁴⁵ PLAČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 64. ISBN 978-80-86458-21-2

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 64

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 71-72

¹⁴⁸ KUBÁTOVÁ, H. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2015, s. 26. ISBN 978-80-7419-190-9

7.7 Hlučíňané vítají německou armádu jako osvoboditele

V září 1938 se mnoho Hlučíňanů účastní ozbrojeného povstání. V řadách tzv. Freikorps napadají české četnické stanice a celnice. 23. září 1938 vyhláší vláda ČSR všeobecnou mobilizaci a vysílá do pohraničí a také na Hlučínsko armádu. Z německé strany hranic se formují jednotky wehrmachtu. Hlučínská rezidentura se obává válečného střetu a 14 000 osob prchá do Německa, které jim poskytuje azyl a odváží je do rekreačních středisek u Baltského moře. „*Panický útěk před válečným nebezpečím se tak proměnil v pohodový výlet. Drtivá většina evakuovaných tehdy vůbec poprvé spatřila moře a také utrpěla civilizační šok, když zjistila, jak tráví moderní západní společnost dovolenou.*“¹⁴⁹ Jde o úspěšnou akci německé propagandy, neboť starostlivá péče Němců zanechá v Hlučíňanech pozitivní dojem.¹⁵⁰

Po mnichovské konferenci 30. září 1938 se Hlučínsko stalo součástí německé říše a 8. října 1938 sem přijíždí vojska wehrmachtu. „*Přijíždějící německá armáda byla obyvatelstvem vnímána coby osvoboditelská. Lidé si od návratu k Německu slibovali obnovu starých poměrů.*“¹⁵¹ Plaček uvádí, že na mnoha místech visely transparenty, v obcích stály slavobrány, vyzváněly zvony a hrála hudba.¹⁵²

Původní hlučínská rezidentura dostala po záboru regionu německé občanství. Smlouva mezi ČSR a Německem stanovila, že „*lidé, kteří se na Hlučínsku narodili před rokem 1910 a měli zde do 10. 10. 1938 stálé bydliště, nabyli podle říšského zákona č. 300 automaticky německou státní příslušnost s právy říšských občanů, a to se týkalo také jejich manželé, děti a vnoučata.*“¹⁵³

Hlučíňané mají jako občané německé říše ale také povinnost narukovat do armády. Po připojení k Německu se hlásí první dobrovolníci z Hlučínska do wehrmachtu, případně do Waffen-SS.¹⁵⁴ Od roku 1939 začínají v Německu řádné odvody. Z Hlučínska je odvedeno 11 500 mužů, což je 22 % z celé hlučínské

¹⁴⁹ JUNG, J., J. NEMINÁŘ. *Kdo jsou lidé na Hlučínsku*, 2. vyd. Hlučín: Muzeum Hlučínska, 2016, s. 86. ISBN 978-80-270-1494

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 86

¹⁵¹ Tamtéž, s. 87

¹⁵² PLAČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 85. ISBN 978-80-86458-21-2

¹⁵³ KUBÁTOVÁ, H. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2015, s. 27. ISBN 978-80-7419-190-9

¹⁵⁴ JUNG, J., J. NEMINÁŘ. *Kdo jsou lidé na Hlučínsku*, 2. vyd. Hlučín: Muzeum Hlučínska, 2016, s. 88. ISBN 978-80-270-1494

populace¹⁵⁵ a téměř 47 % z mužské populace. Podle sčítání lidu ze 17. 5. 1939 má Hlučínsko 52 820 obyvatel, toho je 24 715 mužů.¹⁵⁶ Čtvrtina z odvedených Hlučíňanů ve válce zahyne a 5000 se jich vrací zmrzačených nebo zraněných.¹⁵⁷

Z regionu Hlučínsko, kde podle sčítání lidu z roku 1939 žije 52 820 obyvatel, je po válce odsunuto 2100 osob a 700 jich z ČSR odchází dobrovolně pod tlakem dobových událostí. Celkově se tak vysídlení týká 2800 osob.¹⁵⁸

¹⁵⁵ KUBÁTOVÁ, H. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2015, s. 27. ISBN 978-80-7419-190-9

¹⁵⁶ PLAČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 99. ISBN 978-80-86458-21-2

¹⁵⁷ KUBÁTOVÁ, H. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2015, s. 27. ISBN 978-80-7419-190-9

¹⁵⁸ JUNG, J., J. NEMINÁŘ. *Kdo jsou lidé na Hlučínsku*, 2. vyd. Hlučín: Muzeum Hlučínska, 2016, s. 150. ISBN 978-80-270-1494

8 VÝSLEDKY VÝZKUMU

8.1 Komparace základních dat z primárního výzkumného vzorku

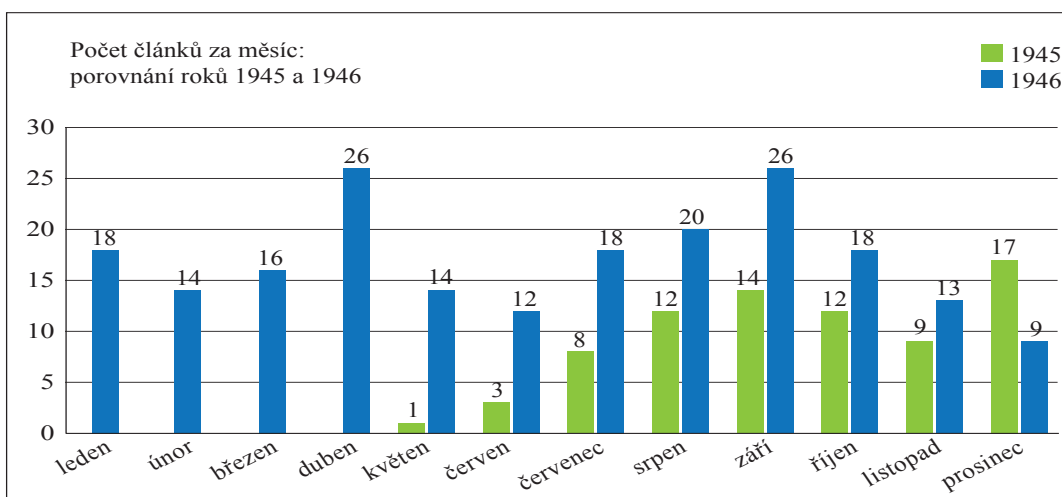
Od května 1945 do prosince 1946 je ve výzkumném vzorku (deník Rudé právo) zjištěno celkem 280 výzkumných jednotek (článků) s klíčovými slovy: Hlučín, Hlučínsko, vystěhování, vysídlení, transport, transfer, sudet, přesídlení, odsun. Od května do prosince roku 1945 je to 76 článků, za celý rok 1946 jsou zjištěny 204 články.

Tabulka 1: Výskyt výzkumných jednotek v letech 1945-1946

Měsíc	1945	1946	Celkem
leden		18	18
únor		14	14
březen		16	16
duben		26	26
květen	1	14	15
červen	3	12	15
červenec	8	18	26
srpen	12	20	32
září	14	26	40
říjen	12	18	30
listopad	9	13	22
prosinec	17	9	26
Celkem	76	204	280

Zdroj¹⁵⁹

Graf 1: Srovnání výzkumných jednotek po měsících v letech 1945-1946

Zdroj¹⁶⁰

¹⁵⁹ Archiv Rudé právo, 1945-1945 (vlastní šetření)

¹⁶⁰ Archiv Rudé právo, 1945-1945 (vlastní šetření)

V počtu 280 výzkumných jednotek se celkem vyskytuje celkem 329 klíčových slov. Rozdíl mezi uvedenými daty vzniká proto, že se v jedné výzkumné jednotce může vyskytovat více klíčových slov. Na zkoumané téma tento statistický údaj nemá žádný vliv.

Tabulka 2: Výskyt klíčových slov ve výzkumných jednotkách

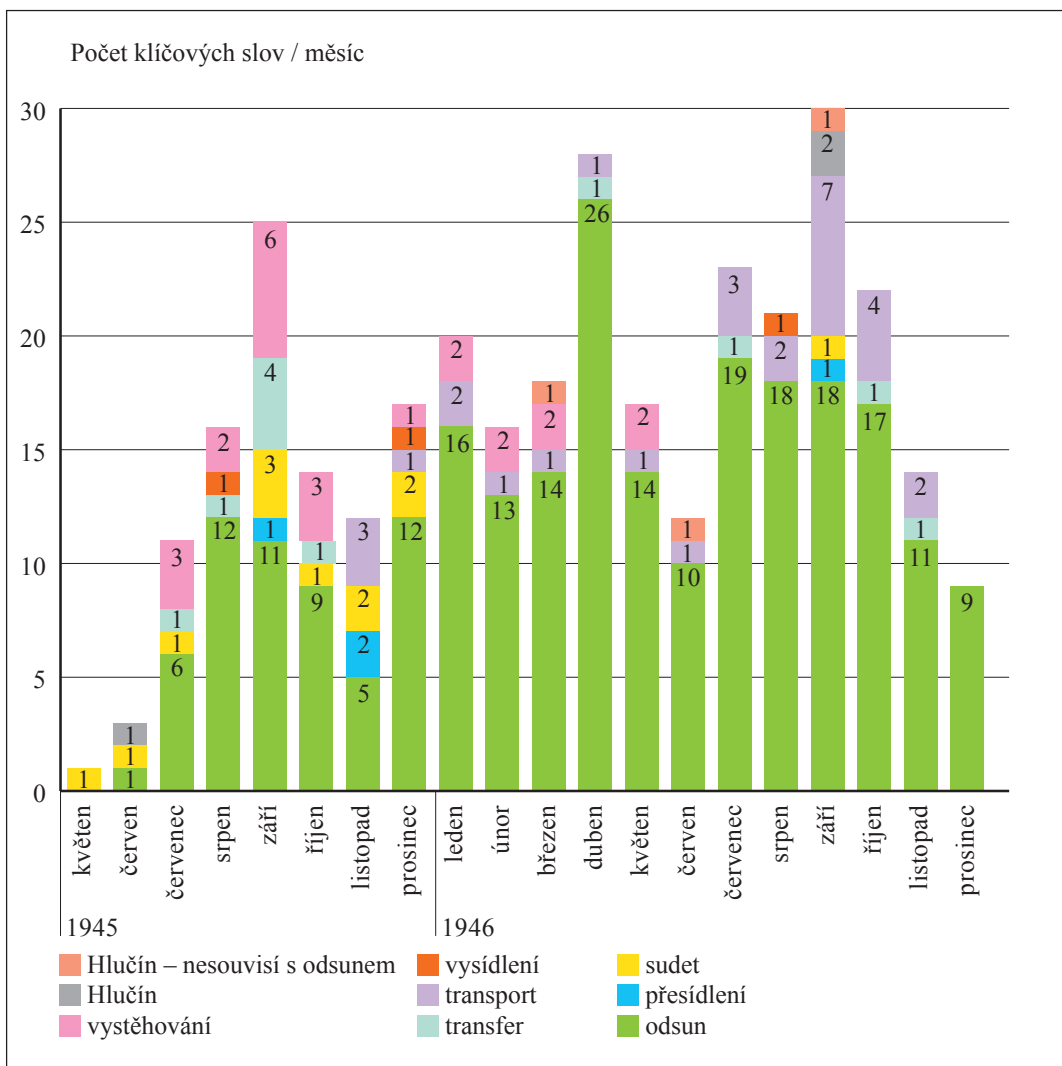
Rok / měsíc	odsun	přesídlení	sudet	transfer	transport	vysídlení	vystěhování	Hlučín	Hlučín - nes.	CELKEM
1945										
květen			1							1
červen	1		1					1		3
červenec	6		1	1			3			11
srpen	12			1		1	2			16
září	11	1	3	4			6			25
říjen	9		1	1			3			14
listopad	5	2	2		3					12
prosinec	12		2		1	1	1			17
1946										
leden	16				2		2			20
únor	13				1		2			16
březen	14				1		2		1	18
duben	26			1	1					28
květen	14				1		2			17
červen	10				1				1	12
červenec	19			1	3					23
srpen	18				2	1				21
září	18	1	1		7		2		1	30
říjen	17			1	4					22
listopad	11			1	2					14
prosinec	9									9
CELKEM	241	4	12	11	29	3	23	3	3	329

Zdroj¹⁶¹

Klíčové slovo odsun se vyskytuje ve výzkumných jednotkách nejvíce, a to celkem 241krát. Klíčová slova transport 29krát, vystěhování 23krát, sudet 12krát, transfer 11krát, přesídlení 4krát, vysídlení 3krát. Klíčová slova Hlučín a Hlučínsko, která souvisejí s odsunem Němců, se ve výzkumných jednotkách vyskytují také jen 3krát (1krát v roce 1945 a 2krát v roce 1946) a klíčová slova Hlučín a Hlučínsko, která nesouvisejí s odsunem, se vyskytují ve výzkumných jednotkách rovněž 3krát, a to pouze v roce 1946.

¹⁶¹ Archiv Rudé právo, 1945-1945 (vlastní šetření)

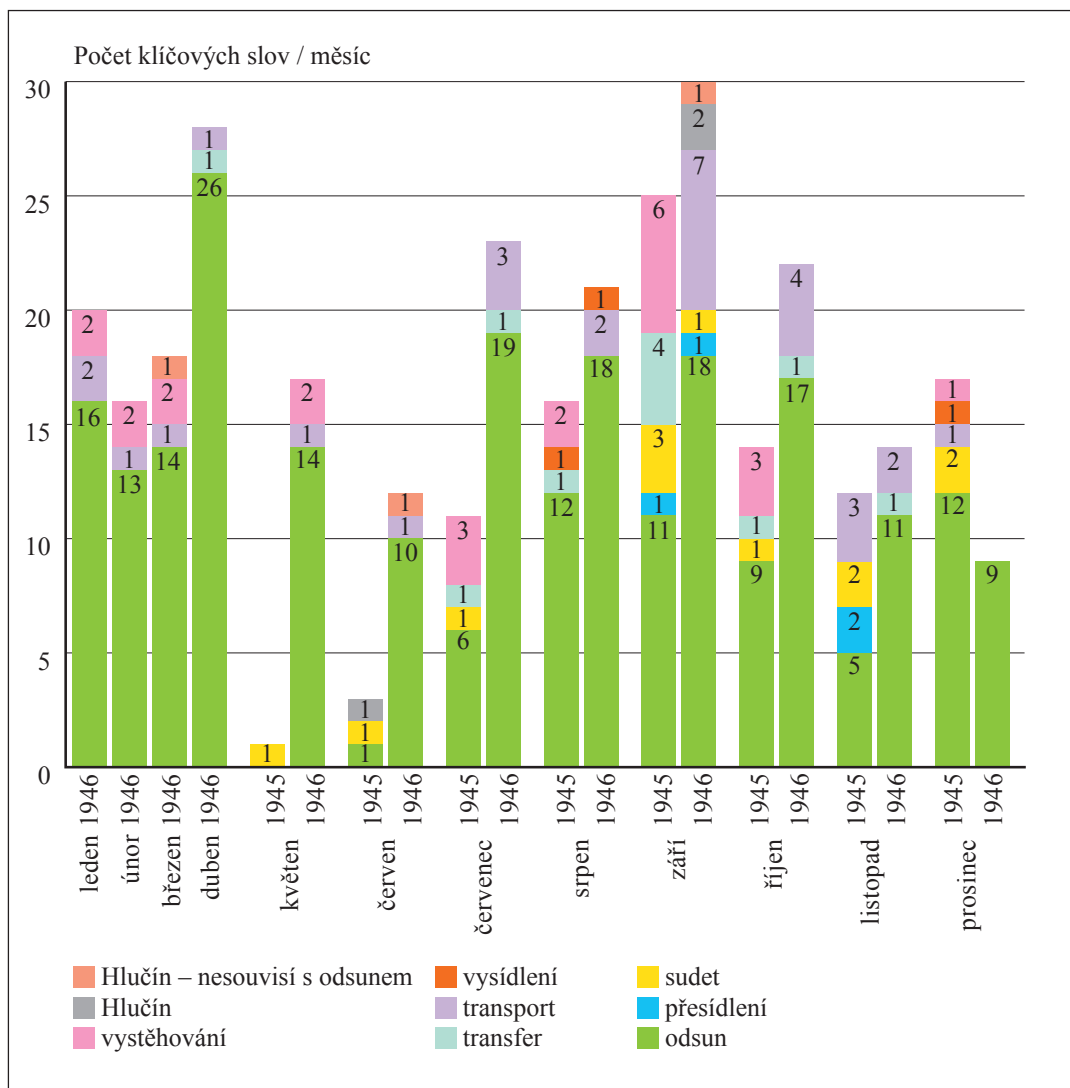
Graf 2: Výskyt klíčových slov ve výzkumných jednotkách

Zdroj¹⁶²

¹⁶² Archiv Rudé právo, 1945-1945 (vlastní šetření)

Graf 3: Srovnání výskytu klíčových slov v letech 1945 a 1946 po měsících

Zdroj¹⁶³

Počet klíčových slov v jednotlivých měsících kopíruje v četnosti výskytu trend četnosti výskytu výzkumných jednotek (článků, obr. materiálů), vzhledem k možnostem výskytu vícera klíčových slov v jedné výzkumné jednotce nejsou hodnoty totožné. V květnu 1945 je ve výzkumných jednotkách zjištěno jen jedno klíčové slovo, v červenci je jich 8 a v září 14. Následuje krátkodobá sestupná tendence, v říjnu je zjištěno 12 klíčových slov, pak výskyt opět stoupá, v listopadu 1945 je to 13 a v prosinci 17 klíčových slov. Obdobný trend je zjištěn v lednu 1946, je to 18 klíčových slov, v únoru a v březnu výskyt klesá a pak v dubnu strmě stoupá na 26 klíčových slov

¹⁶³ Archiv Rudé právo, 1945-1945 (vlastní šetření)

ve výzkumných jednotkách. V květnu a v červnu nastává výrazný pokles ve výskytu na 14 a 12 slov, v červenci následuje nárůst na 18 slov, v srpnu na 20 a v září na 26 klíčových slov. V následujících měsících intenzita výskytu klesá až na prosincových 9 klíčových slov. Klíčová slova hlavního cíle výzkumu Hlučín, Hlučínsko, která explicitně souvisejí s odsunem Němců z ČSR, se vyskytují 1krát v červnu 1945 a 2krát v září 1945. Klíčová slova Hlučín, Hlučínsko, která nesouvisí s odsunem, ale implicitně se k němu váží, jsou zjištěna v 1krát v březnu, 1krát v červnu a 1krát v září 1946.

8.2 Charakteristika cílových výzkumných jednotek

Primárně jsou charakterizovány výzkumné jednotky, které explicitně souvisejí se zkoumaným tématem a s komparací informací o odsunu obecně, v jiných regionech a v souvislosti s Hlučínskem. V případě obecného odsunu je vybrán vzorek výzkumných jednotek roku 1945 a 1946. Výzkumné jednotky, jež mají k předmětu výzkumného cíle implicitní vztah, jsou předmětem sekundární charakteristiky.

8.2.1 Výzkumné jednotky explicitně související s tématem – Hlučínsko

Výzkumný vzorek RP, výzkumná jednotka „Hlučínsko se vrací do vlasti“ z 26. června 1945, str. 2, autor Šk. Ten píše, že se Hlučínsko po letech utrpení pod pruskou a nacistickou nadvládou dostává opět do své pravé vlasti. Hlučíňané, kmen Lachů, který se sám nazývá Moravci, byli podle autora násilím poněmčeni, přesto se jim podařilo udržet mateřskou řeč, moravský dialekt češtiny. Autor dále připomíná rok 1920, kdy bylo Hlučínsko připojeno k ČSR, jako fakt, který Němci považovali za újmu a snažili se území získat zpět. Němci jsou v článku označeni jako nepřítel, který láká obyvatele Hlučínska na práci do Německa. *„Podařilo se mu nakonec přinést zmatek mezi obyvatelstvo, které si neuvědomovalo pravou podstatu hospodářské demagogie Německa. Podařilo se mu, že část neuvědomělého obyvatelstva, i když nedovedla německy hovořit, začala pošilhávat za hranice, odkud hledala spásu v sociálních zmatcích.“*¹⁶⁴ Autor dále píše, že Hlučínsko nikdy nebylo součástí Sudet. Připomíná jeho pomnichovské připojení k říši a automatické německé občanství a národnost pro Hlučíňany. *„Německé prohlášení kraje za kraj německý má však dalekosáhlé důsledky pro nešťastný kraj: Bylo by totiž nutno nyní šmahem veškeré obyvatelstvo pokládat za*

¹⁶⁴ *Rudé právo*. Praha: ÚV KSČ, 1945, 26. červen, s. 2

*obyvatelstvo německé. A přece tak není možno učinit! Hlučínsko bylo, je a bude zase české! Otázka škod, které natropili nacisté d'ábelsky rafinovaným prohlášením kraje za kraj německý, bude jistě spravedlivě vyřešena ve prospěch všech těch, kteří prokáží, že nezradili své moravské přesvědčení.*¹⁶⁵

Výzkumný vzorek RP, výzkumná jednotka „Podivné poměry na Hlučínsku“ z 3. září 1946, str. 2, rubrika Ohlas dne, autor neuveden. Článek upozorňuje na poměry na Hlučínsku, kde jsou na MNV ve funkcích bývalí členové NSDAP, SS a důstojníci wehrmachtu, kteří blokují odsun. „*V obci Hati byl zatčen jistý člen SS, který sám udává, že v této bylo asi 80 členů SS, a proto se velmi svému zatčení divil. ... do jiných obcí se navracejí členové SS a volně se pohybují, v MNV sedí bývalí vyznamenaní vojáci wehrmachtu, členové SA a lidé zatížení nacismem.*“¹⁶⁶

Výzkumný vzorek RP, výzkumná jednotka „O Hlučínsko“ z 19. září 1946, str. 2, autor Vilém Nový, poslanec ÚNS. Text komunistického poslance Nového obhajuje zřízení okresní správní komise, která by na Hlučínsku dohlížela nad správou věcí veřejných, neboť národní výbory v místních obcích jsou plné lidí spjatých s nacismem. Nový v úvodu připomíná historickou pruskou minulost Hlučínska a zmiňuje se i o přehlíživém přístupu čs. vlády k hlučínskému regionu po roce 1920, současně ale upozorňuje na to, že se na utváření nového státu nemohou podílet lidé s problematickou minulostí. „*Ovšemže nikdo netvrdí, že každý Hlučičan je fašista, henleinovec a iredentista – ale je fakt, že na Hlučínsku jsou dosud silné zbytky nacismu a že se tím Hlučínsko liší od kteréhokoliv českého okresu v historických zemích. Národní očista na Hlučínsku provedena dosud nebyla. Jsou známy případy, kdy v národních výborech zasedají bývalí SS a SAmani, vyznamenaní vojáci německé armády atd. Kdyby tito lidé měli provádět národní očistu a zajišťovat v tomto okrese lidově demokratický řád, pak by spíše hadr omýval onuci,*“¹⁶⁷ píše Nový a uvádí, že členové SS a NSDAP byli bez problémů registrováni jako voliči a také se účastnili voleb. Nový vyzývá k očistě Hlučínska od bývalých nacistů a navrhuje posílení oblasti o české občany z vnitrozemí.

¹⁶⁵ *Rudé právo*. Praha: ÚV KSČ, 1945, 26. červen, s. 2

¹⁶⁶ *Rudé právo*. Praha: ÚV KSČ, 1946, 3. září, s. 2

¹⁶⁷ *Rudé právo*. Praha: ÚV KSČ, 1946, 19. září, s. 2

8.2.2 Výzkumné jednotky explicitně související s tématem – ČSR

Výzkumný vzorek RP, výzkumná jednotka „Náš požadavek na odsun zásadně uznán“ z 3. srpna 1945, str. 1, autor Reuter. Text vychází ze zahraničního agenturního zpravodajství, které informuje o komuniké velmocí doplňujícím závěry postupimské konference, jehož cílem je „úplné zničení nacionálně socialistického učení, německého generálního štábu, jakož i celého německého válečného potenciálu“¹⁶⁸. Dále jsou zde zmíněna různá protiněmecká opatření, která budou přijata, jako je rozpuštění armády, zrušení vojenského průmyslu, repatriace nebo postavení válečných zločinců před soudy. Článek upozorňuje také na výzvu spojenců, aby byl v ČSR zastaven odsun Němců, dokud pro něj nebudou stanovena pravidla, současně však konstatuje, že mocnosti odsun uznávají.

Výzkumný vzorek RP, výzkumná jednotka „Vyhladit nacistickou zbeč“ z 2. září 1945, str. 2, autor neúveden. Anonymní autor je rozhořčen nad pozastavením odsunu Němců z ČSR a uvádí negativní důsledky tohoto aktu ve Svitavách. Jednak popisuje a kritizuje heilování Němců na veřejnosti, nenošení pásky s nápisem „N“ a naposled obviňuje Němce, že zničili místní školu. Text končí slovy: „Odsun Němců z pohraničí musí být proveden co nejdříve a jakýkoliv zločin německých nacistických vražedníků co nejtvrději potrestán. Vyžaduje to bezpečnost národa a klidná práce na mírové výstavbě republiky.“¹⁶⁹

Výzkumný vzorek RP, výzkumná jednotka „Odsun Němců začne 15. října“ z 9. října 1945, str. 1, autor Reuter. Přejatá zpráva zahraniční tiskové agentury informuje, že Správní úřad pro německé uprchlíky v Berlíně rozhodl po dohodě s maršálem Žukovem o odsunu dalších 4 500 000 Němců z Československa, z Polska a z Maďarska. „Z Polska bude odsunuto půldruhého milionu osob, jež budou do Německa dopravovány po 20 000 denně, z Československa dva a čtvrt milionů, jež mají odjížděti po 6 000 denně. Maďarsko vypoví půl milionu.“¹⁷⁰ Pro Němce mají být podle zprávy zřízená uprchlická střediska, odkud mají být rozděleni po sovětském okupačním pásmu.

Výzkumný vzorek RP, výzkumná jednotka „Odsun Němců bude proveden“ z 16. října 1945, str. 2, autor neúveden. Zpráva popisuje návštěvu prezidenta republiky Edvarda Beneše v Mělníku, kde na výstavě spolku inženýrů obhajoval odsun Němců

¹⁶⁸ Rudé právo. Praha: ÚV KSČ, 1945, 3. srpen, s. 1

¹⁶⁹ Rudé právo. Praha: ÚV KSČ, 1945, 2 září, s. 2

¹⁷⁰ Rudé právo. Praha: ÚV KSČ, 1945, 9. říjen, s. 1

z ČSR. „Z důvodů, které jsou všem známé, jsme učinili nevyhnutelný závěr: Naši Němci musí od nás odejít. Hájl jsem to – jak jsem právě řekl – už v Londýně, hájím to dnes a se zadostiučiněním konstatuji, že všichni tři velcí spojenci zásadně to přijali na konferenci v Postupimi,“ prohlásil Beneš a dodal, že odsun Němců musí být lidský, slušný, správný a morálně odůvodněný.¹⁷¹

Výzkumný vzorek RP, výzkumná jednotka „Sněmovna schválila historické dekrety“ z 1. března 1946, str. 1, autor neuveden. Zpráva z Prozatímního národního shromáždění, které schválilo ústavní zákon, jímž jsou přijaty jako ústavní normy všechny dekrety prezidenta republiky Edvarda Beneše vydané v zahraničí a pak i v ČSR od května do 27. října 1945. „Zákonem se stávají dekrety o postátnění bank, pojišťoven, dolů a velkého průmyslu, dekret o konfiskaci půdy Němců a zrádců, dekret o národních výborech, jakož i dekrety o očistě našeho veřejného života.“¹⁷²

Výzkumný vzorek RP, výzkumná jednotka „Jak byl probíhán odsun Němců“ z 1. března 1946, str. 1, autor jm. Zpráva z konference osídlovacích pracovníků, svolané do Prahy komisí při ústředním výboru KSČ, popisuje úspěchy KSČ při budování nové republiky, díky zásadám politiky strany. „Děje se tak především tím, že se zbavujeme Němců a Maďarů. Tato myšlenka nemohla prorazit na půdě Londýna. Je známo, jaké bylo a ještě dnes je stanovisko anglických konzervativců i značné části labouristů. Myšlenka odsunu vznikla mezi našimi politiky v Moskvě. Když prezident dr. Beneš přijel do Moskvy, aby podepsal smlouvu československo-sovětskou, soudruh Gottwald poprvé formuloval otázku vystěhování Němců z naší republiky. Byl to osobně soudruh Stalin, který vyslovil souhlas s tímto návrhem. Stalin se také zasadil o uplatnění těchto zásad na postupimské konferenci.“¹⁷³

Výzkumný vzorek RP, výzkumná jednotka „Ministr vnitra o odsunu Němců“ z 16. dubna 1946, str. 1, autor neuveden. Zpráva z návštěvy ministra vnitra Václava Noska v Roudnici nad Labem a Libochovic, kde pronesl veřejné projevy. Jak RP informuje, Nosek v obou městech uvedl: „Kruté zkušenosti ukázaly, že není dále možné, aby v Československu žili vedle sebe Češi a Němci. Osvobozený národ a vláda Národní fronty jsou si zajedno, že odsun Němců musí býti proveden... Nebylo naší vinou, že se to tak zdrželo, My jsme to nebyli, kteří si vymysleli např. to, že Němcům budeme dávat do

¹⁷¹ Rudé právo. Praha: ÚV KSČ, 1945, 16. říjen, s. 2

¹⁷² Rudé právo. Praha: ÚV KSČ, 1946, 1. březen, s. 1

¹⁷³ Tamtéž, s. 1

každého vozu kamínka a vytápět jim vagony.“¹⁷⁴ Nosek se dále ohradil proti kritice vlády za nehumánní postupy při odsunu, zejména ve sběrných táborech. Zdůraznil také, že žádný Němec nezískal československé občanství, kromě výjimečných případů, jednotlivců, kteří mají skutečnou zásluhu o československou republiku. *„Není žádného úmyslu ponechat zde Němce. Provádíme a provedeme odsun do všech důsledků! Umožňujeme odsun také německým antifašistům, komunistům i socialistům a ostatním demokratům, neboť jejich místo není v republice Československé, nýbrž v Německu. Tam mají antifašisté od nás přestěhovaní, pomáhat převychovávat německý národ.*“¹⁷⁵

Výzkumný vzorek RP, výzkumná jednotka „Odsunuli jsme již polovinu Němců“ ze 16. července 1946, str. 1, autor neuveden. Zpráva z odsunového střediska v Liberci, kde ministr vnitra Václav Nosek před novináři hodnotil odsun Němců jako korektní a lidský a stejný názor podle něj mají i zahraniční pozorovatelé. Nosek vyjádřil přesvědčení, že i nadále bude odsun probíhat podle plánu, i když přiznal problémy, které jsou podle něj spojeny s možnostmi přijímání odsunutých na německé straně. V této souvislosti zmínil snahy některých politiků, aby část Němců v ČSR zůstala, ministr je ale proti tomu. *„Nesmí se však zapomínat, že Němec zůstane vždy Němcem, ochotným využít každé příležitosti k zákeřnému útoku proti státu, v němž nemůže vládnout, zvláště jde-li o stát slovanský.*“¹⁷⁶

Výzkumný vzorek RP, výzkumná jednotka „V příštích hodinách skončí v podstatě odsun Němců“ z 25. října 1946, str. 1, autor neuveden. Zpráva z poslanecké sněmovny, kde ministr vnitra Václav Nosek oznámil, že zanedlouho bude ukončen odsun Němců z ČSR, „historické dílo, které vzala na sebe naše vláda Národní fronty“. Informoval dále, že odsun Němců do sovětské okupační zóny skončil 18. října 1946. Ve svém projevu ministr uvedl, že celá naše historie byla poznamenána bojem proti útočným Němcům, a ačkoliv Němci v ČSR za první republiky požívali všech práv, spojili se s Hitlerem a zahájili největší válku v dějinách. V této válce podle Noska se sudetští Němci spolu s Hitlerem připravili plán na všestranné zničení naší vlasti. Proto bylo nutné prosadit u spojenců odsun a po válce ho realizovat. *„Z celkového počtu 2 500 000 Němců z doby před postupimskou konferencí bylo do dnešního dne odsunuto celkem 2 165 135 osob. Z toho do amerického pásma 1 415 125 osob a do pásma*

¹⁷⁴ *Rudé právo*. Praha: ÚV KSČ, 1946, 16. duben, s. 1

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 1

¹⁷⁶ *Rudé právo*. Praha: ÚV KSČ, 1946, 16. červenec, s. 1

sovětského 750 000 osob. Je tudíž odsun Němců z našeho území v podstatě proveden a zbývá již něco přes 300 000 osob německé národnosti,“ rekapituloval odsun Nosek a dodal, že mezi zbývajícými Němci jsou zejména potřební dělníci a osoby žijící ve společném česko-německém manželství. Ale tyto osoby budou podle ministra časem deportovány do Německa.¹⁷⁷

8.2.3 Výzkumné jednotky implicitně související s tématem

Výzkumný vzorek RP, výzkumná jednotka „Slezsko naše rodné“ ze 17. března 1946, str. 3, autor Jarmila Glazarová. Ve svém podčárníku spisovatelka Glazarová připomíná útrapy, které oblasti Slezska zažily v období druhé světové války a vyzývá k pomoci slezským regionům zejména v obnově průmyslu a školství. „...celá ta Bezručova Modrá strana hlučinská se svými písněmi a tanci nevídané krásy a poezie, goralská země se starobylými českými sídlišti, s váhavým lidem, do jehož pohybu a údů se uložila dřina a chudoba pokolení, celé Slezsko potřebuje přispění a pomoc.“¹⁷⁸

Výzkumný vzorek RP, výzkumná jednotka „Škola a život v Kravařích“ z 8. června 1946, str. 4, autor Pavlíček, řídící učitel. Autor vyjadřuje radost nad tím, že komunistické ženy z Vršovic přijaly patronát nad obecnou školou v Kravařích. Děkuje ženám za loutkové divadlo a líčí historii a poměry v obci, zejména v kontextu se životem rodin a obnovou českého školství. „Měli jsme tu dvě německé školy, také úřadování bylo německé. Na studia se chodilo do německé Ratiboře a Vratislavi. Doma lidé mluvili moravským a slezským nářečím. Obec byla sevřena pozemky velkostatků a neměla možnost vývoje. Proto jsou domy nalepeny jeden na druhém, s malými dvorky, často bez zahrádky. Obyvatelé odcházeli do Německa jako zedníci, dlaždičkáři a obchodníci,“¹⁷⁹ popisuje vliv Němců v Kravařích Pavlíček a následně uvádí, jaké poměry panovaly v obci, když spadala pod německou nacistickou říši, a informuje o problémech obce v poválečném období. „Po zahájení vyučování nám většina dětí vůbec nerozuměla, protože po dobu okupace bylo přísně zakázáno mluvit česky. ... Ale děti do školy chodí rády, snaží se, jsou pilné a statečně překonávají potíže výslovnosti. Věříme, že z nich vychováme dobré občany českého národa a státu.“¹⁸⁰

¹⁷⁷ Rudé právo. Praha: ÚV KSČ, 1946, 25. říjen, s. 1

¹⁷⁸ Rudé právo. Praha: ÚV KSČ, 1946, 17. březen, s. 3

¹⁷⁹ Rudé právo. Praha: ÚV KSČ, 1945, 8. červen, s. 4

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 4

Výzkumný vzorek RP, výzkumná jednotka „Budoucí členky vlády“ z 21. září 1946, str. 4, rubrika Rudé právo ženám, autor Věra Černá. V článku autorka popisuje těžkou úlohu ženy ve společnosti, její odpovědnost za práci a rodinu a vyzdvihuje pracovitost a obětavost žen z Hlučínska. *„Je však kraj, kde jsou hrdinky hrdinek. Opavsko a Hlučínsko. ...ženy s nejrozmanitějším úkolem, ženy-matky, hospodyně, hospodářky, tesařky, zednice – prostě mají tolik úkolů, kolik je třeba, aby se povedla válkou pobořených vesnic. Jsou to snad ženy v republice nejzaměstnanější. A my se divíme, jak je možné, že při tom všem odvádějí o dvě stě procent víc (například Třebom na samých polských hranicích), než mají předepsáno.“*¹⁸¹

8.2.4 Sekundární výzkumné jednotky

Sekundární výzkumné jednotky tvoří citáty z přehledové studie odborné literatury, které se váží k tématu výzkumu a ke stanovené hypotéze č. 4. Zároveň je od citátů možné odvodit vztah Hlučičanů k ČSR a k Německu a posoudit jejich identitu, která je pro poválečný odsun Německého obyvatelstva z Československa rozhodující.

1. *„Největší germanizační tlak přicházel z integračního působení daného tím, že toto území bylo nedílnou součástí Pruska. Integračně působil zejména pobyt u vojska, ale i škola a celá mocenská řídicí a informační síť byla založena na základech státního německého jazyka. Spolu s tímto působením, a i nezávisle na něm, zapouštěl i u obyvatelstva na Hlučínsku kořeny duch pruské výchovy.“*¹⁸²

2. *„Na Hlučínsku panovaly nadále tradiční společenské poměry, jejichž osou zůstával katolický kostel a hospodské formy zábavy. Lpění na tradičním způsobu života, který zahrnoval i prvky moravské lidové kultury včetně užívání moravštiny, avšak bez skutečné české náplně, nedokázal zabránit postupnému popruštění a poněmčení Hlučičanů, třebaže se označovali za Moravce.“*¹⁸³

3. *„Vedle školy, vojenské služby, úřadování atd. měla na prosazení němčiny největší vliv skutečnost, že velká část ekonomicky činného obyvatelstva nalézala svou obživu v německém vnitrozemí, kde by se bez znalosti němčiny nemohla obejít.“*

¹⁸¹ Rudé právo. Praha: ÚV KSČ, 1946, 21. září, s. 4

¹⁸² PLAČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 10. ISBN 978-80-86458-21-2

¹⁸³ Tamtéž, s. 22

*Moravština se tak postupně stávala intimním hovorovým jazykem, kterého se používalo doma a v kostele...*¹⁸⁴

4. *„Důvody československé vlády pro připojení Hlučínska k ČSR, adresované Versailleské konferenci v Pamětním spise VIII. se opíraly vedle hospodářských a strategických důvodů o skutečnost, že místní obyvatelstvo je slovanského původu a že se prokazatelně hlásí převážně k moravštině jako ke svému mateřskému jazyku. A protože se tehdy mateřský jazyk pokládal za hlavní znak národa, pokládali se hlučínští Moraváci za nedílnou větev českého národa,*¹⁸⁵

5. *„Připojení Hlučínska k Československu se u místního obyvatelstva setkalo vesměs se značnou nedůvěrou. Jednou z příčin byla skutečnost, že přes jazykovou příbuznost obyvatelstva na Hlučínsku se hovořilo sice většinou moravsky (česky), mělo ale již pruské státní povědomí. Jistou roli sehrála patrně i německá agitace využívající protikatolického zaostření československé státní ideologie. V soukromém hlasování se proti připojení vyslovilo 93,7 % obyvatel.*¹⁸⁶

6. *„Podle mírové smlouvy má Hlučínský kraj bez ohledu na sebeurčovací právo Československé republiky odstoupen býti. To je pro nás trpké a bolestné. My matky obětovaly jsme syny své za naši německou vlast. My ženy a dívky přetrpěly jsme nevýslovná strádání pro naši německou vlast. My ji ani teď v největší bídě nechceme opustit. My, německé ženy, máme ještě zvláštní příčinu, abychom se prosebně vrhly k nohám Tvým, Otče nejsvětější. Je naší nejvřelejší vůlí, aby děti naše v křesťanském katolickém náboženství vychovávány byly. Chceme, aby naši synové a naše dcery věrné ve víře, silné děti své matky církve na horlivé služebníky a služebnice Tvé svátosti vzdělávány byly. K tomu nám československá vláda, která každodenně na to nejsvětější, co máme, na naši víru, sahá, žádné záruky nedává. Proto chceme zůstat německými. Německá vláda nám zajistila ústavně, že můžeme děti své v naší katolické víře vychovávat. Svol, nejsvětější Otče, k této nejponíženejší prosbě naší... Osvobod' nás z rukou našich českých protivníků, kteří nás od naší vlasti odtrhnouti chtějí, abychom duševně nezahynuly.*¹⁸⁷

¹⁸⁴ PLAČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 29. ISBN 978-80-86458-21-2

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 35

¹⁸⁶ ŽÁČEK, R. *Dějiny Slezska v datech*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, s. 313. ISBN 978-80-7277-172-1

¹⁸⁷ JUNG, J., J. NEMINÁŘ. *Kdo jsou lidé na Hlučínsku*, 2. vyd. Hlučín: Muzeum Hlučínska, 2016, s. 123. ISBN 978-80-270-1494

7. „V roce 1921 proběhlo na celém území Československa, tady i na připojeném Hlučínsku, sčítání lidu. Zjišťovala se v něm mj. národnost obyvatelstva. Státní moc měla eminentní zájem na dosažení co nejvyšších čísel pro československou národnost na Hlučínsku, aby tak v očích západních velmocí potvrdila oprávněnost připojení Hlučínska. Vládní komisař Šrámek už v roce 1920 naléhal na ministerstvo vnitra, aby ve sčítání lidu neumožnilo zápis národnosti na základě subjektivního cítění (tj. svobodné volby), neboť bylo jasné, že by se většina obyvatelstva na Hlučínsku přihlásila za Němce. Předpisy použité při sčítání lidu prakticky ztotožnily národnost s mateřským jazykem, takže na Hlučínsku byla německá národnost uznána jenom lidem užívajícím při komunikaci výlučně a převážně němčinu. Ostatním, pokud se přihlásili k německé národnosti, byl zápis z moci úřední opraven na národnost moravskou. Ve statistice pak byla moravská národnost ztotožněna s československou.“¹⁸⁸

8. „Okresní úřad v Hlučíně spatřoval hlavní příčinu volebního debaklu českých stran na Hlučínsku v přípisu zaslaném 1. prosince 1936 Zemskému úřadu v Brně v tom, že smýšlení obyvatelstva hlučínského okresu nespočívalo nikdy na pevném národním přesvědčení a uvědomělé kmenové příslušnosti k českému národu. ... o poměru ke státu rozhodují zde různé okolnosti politické, hospodářské, stranické agitace a v neposlední řadě vlivy z německého sousedství. Tyto okolnosti však již byly prý známy již dříve a je škoda, že byly ponechány do voleb v roce 1935 víceméně svému osudu.“¹⁸⁹

9. „Obyvatelstvo Hlučínska německý zábor povětšinou vítalo. Jejich situaci řešila smlouva mezi ČSR a Německem o otázkách státního občanství a opce z 20. 11. 1938. Smlouva určovala, že lidé, kteří se na Hlučínsku narodili před rokem 1910 a měli zde do 10. 10. 1938 stálé bydliště, nabyli podle říšského zákona č. 300 automaticky německou státní příslušnost s právy říšských občanů, a to se týkalo také jejich manželek, dětí a vnoučat.“¹⁹⁰

10. „Přijíždějící německá armáda byla obyvatelstvem vnímána coby osvoboditelská. Lidé si od návratu k Německu slibovali obnovu starých poměrů.“¹⁹¹

¹⁸⁸ JUNG, J., J. NEMINÁŘ. *Kdo jsou lidé na Hlučínsku*, 2. vyd. Hlučín: Muzeum Hlučínska, 2016, s. 128. ISBN 978-80-270-1494

¹⁸⁹ PLAČEK, V. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007, s. 72. ISBN 978-80-86458-21-2

¹⁹⁰ KUBÁTOVÁ, H. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2015, s. 27. ISBN 978-80-7419-190-9

¹⁹¹ JUNG, J., J. NEMINÁŘ. *Kdo jsou lidé na Hlučínsku*, 2. vyd. Hlučín: Muzeum Hlučínska, 2016, s. 87. ISBN 978-80-270-1494

11. „Po osvobození se pro Němce a také pro ty, kteří mluvili jen německy, radikálně změnilly podmínky. Linií českého poměru k těmto obyvatelům načrtl prezident Beneš při vzpomínkové akci na počest obětí nacistického teroru v Lidicích 10. června 1945. Beneš ve své řeči shrnul zdůvodnění koncepce kolektivní viny příslušníků německého národa za rozpoutání války a její následky slovy: Činím německý národ jako celek za nacismus a všechny jeho zločiny, jimiž se navždycky před celou historií lidstva tak smutně proslavil, odpovědným, pokládám za nutné z toho vyvodit důsledky vzhledem k celému státu a dle toho postupovat do budoucna.“¹⁹²

12. „Po skončení války se osudy dosavadních obyvatel Hlučínska, nepočítáme-li válečné provinilce trestané dle velkého či malého retribučního dekretu, rozdělily v zásadě dvěma směry. Lidé, kteří se na Hlučínsku k německé národnosti hlásili již za první republiky nebo aktivně v německém duchu vystupovali (např. ve spolcích), pozbyli dekretem prezidenta republiky č. 33/1945 Sb. z 2. 8. 1945 československé státní občanství. Dále jim byl dle dekretu č. 108/1945 Sb. a č. 12/1945 Sb. konfiskován nezemědělský i zemědělský majetek, a konečně na základě rozhodnutí Postupimské mírové konference je čekal odsun do Německa. Do druhé skupiny náležela většina obyvatel Hlučínska. Vztahovala se na ně ta část dekretu prezidenta republiky č. 33/1945 Sb. z 2. 8. 1945, v níž se uvádělo, že Češi, Slováci a příslušníci jiných slovanských národů, kteří se v této době přihlásili za Němce nebo Maďary, jsou donuceni nátlakem nebo okolnostmi zvláštního zřetele hodnými, neposuzují se podle tohoto dekretu jako Němci nebo Maďaři...“¹⁹³

13. „Kdo měl být za Němce považován, nebylo v dekretu jasně určeno. Důvodem bylo to, že si ministerstvo vnitra chtělo ponechat prostor k tomu, aby mohlo prostřednictvím interních směrnic a pokynů ovlivňovat průběh expatriace a flexibilně přizpůsobovat svůj postup aktuálním potřebám. Při určování národnosti však sehrávaly rozhodující úlohu záznamy o úředních šetřeních (především sčítání lidu) provedených do roku 1929.“¹⁹⁴

¹⁹² KUBÁTOVÁ, H. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2015, s. 28. ISBN 978-80-7419-190-9

¹⁹³ JUNG, J., J. NEMINÁŘ. *Kdo jsou lidé na Hlučínsku*, 2. vyd. Hlučín: Muzeum Hlučínska, 2016, s. 149. ISBN 978-80-270-1494

¹⁹⁴ KUBÁTOVÁ, H. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2015, s. 28. ISBN 978-80-7419-190-9

14. „V otázce, jak naložit s obyvatelstvem Hlučínska, neměly vládní strany zcela jasno. Národní socialisté prosazovali radikální řešení představující plošné vysídlení obyvatelstva do Německa, případně do vnitrozemí, komunisté a lidovci byli smířlivější a požadovali individuální přístup. Organizované vysídlení se tak týkalo něco přes 2 100 osob, přičemž dalších 700 se do Německa odstěhovalo dobrovolně, nebo se již v Německu nacházelo a nehodlalo se vrátit.“¹⁹⁵

¹⁹⁵ JUNG, J., J. NEMINÁŘ. *Kdo jsou lidé na Hlučínsku*, 2. vyd. Hlučín: Muzeum Hlučínska, 2016, s. 150. ISBN 978-80-270-1494

9 INTERPRETACE A DISKUSE

V roce 1945 je ve výzkumném vzorku Rudé právo 76 výzkumných jednotek, (článků, obr. materiálů), v nichž se nalézají stanovená klíčová slova: Hlučín, Hlučínsko, vystěhování, vysídlení, transport, transfer, sudet, přesídlení, odsun. Články se začínají v RP vyskytovat až od 6. května 1945, jakmile je vydávání po druhé světové válce obnoveno. Odsun českých, moravských a slezských Němců z ČSR není dosud oficiálně schválen a je vykonáván spontánně, často tajně. Ve výzkumném vzorku z roku 1946 je zjištěno 204 výzkumných jednotek, což je o 128 více než v roce 1945. Přesné údaje a srovnání jsou řešeny v tabulce č. 1 a v grafu č. 1. Nárůst výzkumných jednotek v roce 1946 odpovídá skutečnosti, že výzkumný vzorek byl realizován o čtyři měsíce déle než v roce 1945 a faktu, že po celý rok 1946 jsou prováděny řádné odsuny německého obyvatelstva z Československa pod mezinárodním dohledem, což pro média i politickou reprezentaci představuje nosné téma. V počtu 280 výzkumných jednotek se celkem vyskytuje 329 klíčových slov. V některých výzkumných jednotkách se vyskytují stanovená klíčová slova vícekrát, což nemá vliv na podstatu výzkumu, který se primárně týká Hlučínska po druhé světové válce v diskursu Rudého práva v kontextu s odsunem Němců z ČSR, ani na komparaci tématu s diskursem Rudého práva o odsunu Němců z ČSR v obecné rovině. Jde o statistickou formalitu, nicméně je zde pro expletio uvedena. Za 20 monitorovaných měsíců, tzn. 610 dnů, vychází Rudé právo 475krát a v tomto počtu vydání je zveřejněno 280 článků na zkoumané téma. To prokazuje, že deník věnuje odsunu Němců z ČSR značnou pozornost. **Z uvedených údajů vyplývá, že Hypotéza č. 1 – Deník Rudé právo v rozmezí května 1945 až prosince 1946 často informuje o odsunu Němců z ČSR – je potvrzena.**

Důležitým ukazatelem pro zkoumané téma a ověření hypotézy č. 2 je, že klíčové slovo odsun se vyskytuje ve výzkumných jednotkách celkem 241krát, klíčové slovo transport 29krát a klíčové slovo vystěhování 23krát (podrobně v tab. č. 2 a grafech č. 2 a č. 3), zatímco klíčová slova Hlučín a Hlučínsko, která souvisejí s odsunem Němců, se ve výzkumných jednotkách vyskytují jen 3krát (1krát v roce 1945 a 2krát v roce 1946) a klíčová slova Hlučín a Hlučínsko, která nesouvisejí s odsunem, se vyskytují také jen 3krát, a to pouze v roce 1946. Četnost výskytu klíčových slov Hlučín a Hlučínsko je totožná s počtem zveřejněných článků. Uvedených šest článků o Hlučínsku, z toho pouze tři související se zkoumaným tématem, představuje v komparaci s celkovým

počtem 280 článků na téma odsunu obecně, zanedbatelné množství. Diskurs Rudého práva k odsunu obyvatel Hlučínska proto nelze označit za častý. **Hypotéza č. 2 – Deník Rudé právo v rozmezí května 1945 až prosince 1946 často informuje o odsunu obyvatel z Hlučínska – je vyvrácena.**

Výzkumný vzorek RP, výzkumná jednotka „Podivné poměry na Hlučínsku“ z 26. června 1945 obhajuje obyvatele regionu, i když připomíná jejich pruskou i německou minulost, není možné podle autora Hlučičany považovat za Němce. „...*Hlučínsko bylo, je a bude zase české! Otázka škod, které natropili nacisté d'ábelsky rafinovaným prohlášením kraje za kraj německý bude jistě spravedlivě vyřešena ve prospěch všech těch, kteří prokáží, že nezdadili své moravské přesvědčení,*“ píše. Jde o článek propagandistický, nezmiňuje podstatná historická fakta a autor svá tvrzení nedokládá argumenty. Obsahová linka textu je ideologická a v zásadě odpovídá názoru prvorepublikových politiků, kterými obhajovali své snahy o připojení Hlučínska k ČSR v roce 1919 ve Versailles. Výzkumný vzorek RP, výzkumná jednotka „Podivné poměry na Hlučínsku“ z 3. září 1946 a výzkumný vzorek RP, výzkumná jednotka „O Hlučínsku“ z 19. září 1946 naopak kritizují poměry a přetrvávající vliv nacismu na Hlučínsku a upozorňují na množství členů NSDAP, SS a vojáků wehrmachtu v orgánech obce, kteří se mimo jiné snaží blokovat odsun. Upozorňují rovněž na paradox, že se na budování nového Československa podílejí lidé s nacistickou minulostí, kteří mají i právo volit. Oba zmíněné články vyzývají k vyřešení situace na Hlučínsku a k provedení řádného odsunu tamního obyvatelstva. Přestože množství výzkumných jednotek na téma odsun z Hlučínska není v celém spektru významný, dva ze tří článků vyjadřují kritiku nacistického vlivu v regionu i po skončení války. **Hypotéza č. 3 – Deník Rudé právo v rozmezí května 1945 až prosince 1946 kritizuje přetrvávající nacistický vliv na Hlučínsku – je potvrzena.**

Přehledová studie odborné literatury uvádí vybrané pasáže, z nichž lze dedukovat německé i české vlivy na obyvatele Hlučínska. Není snadné dnes, více než sedmdesát let po konci války, odvozovat od těchto vlivů identitu tamní rezidentury v polovině 20. století, kdy je odsun obyvatel z ČSR realizován. Hlučičané jsou realističtí a historicky se vždy dokázali přizpůsobit podmínkám, které nastavili političtí představitelé země, pod jejíž správou spadali. Celkem 178 let pruské a 7 let nacistické působnosti je pro region více určující, než 18 let, kdy jsou součástí Československa. I

přes zřejmou náklonnost Hlučíňanů k nacismu a přímé podpoře této ideologie ve službách SA, SS nebo v německé armádě, jsou v roce 1945 v naprosté většině považováni za násilím germanizované Slovany, Moravany, potažmo Čechy a odsun se jich dotkne jen minimálně. Motiv, který československou vládu vede k tomuto rozhodnutí, není možné zjistit jinak, než z přehledové studie odborné literatury a odpovídajících citátů č. 4, č. 6, č. 7, č. 11, č. 12, č. 13 a č. 14. Shrnutí a parafrázováno: Československá vláda požaduje na mírových jednáních ve Versailles v roce 1919 připojení Hlučínska k ČSR a jako argument uvádí, že místní obyvatelé patří k etnické a jazykové skupině Slovanů. Požadavek je schválen a Hlučínsko je v roce 1920 připojeno k ČSR. V roce 1921, v souvislosti se sčítáním lidu, jsou u obyvatel Hlučínska, kteří se hlásí k německé národnosti, úředně přerazítkovány sčítací archy na národnost českou, aby tak byla prokázána oprávněnost versailleských požadavků. Dekrety prezidenta republiky vztahující se k problematice Němců, přesně nestanoví, kdo má být považován za Němce. Ministerstvo vnitra tak získává prostor ovlivňovat prostřednictvím interních směrnic průběh odsunu a přizpůsobovat jeho realizaci aktuálním potřebám. Z uvedeného plyne, že československá vláda považovala odsun hlučínských obyvatel za politickou záležitost. Když je na počátku dvacátých let 20. století prohlásila za Čechy, obtížně by v roce 1945 zdůvodňovala, že jsou to vlastně Němci. Jestliže by se k tomuto kroku čs. vláda odhodlala, riskovala by mezinárodní pověst a obvinění z klamavého jednání. Pokud by vláda chtěla vůči Hlučíňanům uplatnit v plné míře retribuční dekrety, musel by být odsunut celý region. Za zmíněných okolností nemá žádná vláda potřebu problematiku medializovat. Rudé právo, hlavní tiskový orgán KSČ, jedné z vládních stran, respektuje politickou linii a nevěnuje odsunu obyvatel z Hlučínska zvláštní pozornost. **Hypotéza č. 4 – Varianta odsunu realizovaného na Hlučínsku má politický podtext spojený s úsilím o připojení Hlučínska k ČSR ve Versailles v roce 1919 a politická reprezentace nechce problém medializovat v obavách, že bude evropskými mocnostmi obviněna z klamavého jednání – je potvrzena.**

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo zjištění mediálního obrazu Hlučínska v prvních letech po druhé světové válce. Klíčem ke stanovenému tématu byl výzkum diskursu deníku Rudé právo od června 1945 do konce roku 1946 k odsunu Němců z ČSR a odsunu Němců z Hlučínska doplněný o přehledovou studii odborné literatury. Smysl výzkumu spočíval v nalezení odpovědí na otázky, v jakém rozsahu se celorepublikově realizovaná maximalistická varianta odsunu Němců z ČSR týkala obyvatelstva hlučínského regionu, a zda, jak a proč o dané problematice ve stanoveném období referovalo Rudé právo a s odstupem času odborná literatura.

V souvislosti s tématem se práce zabývá i politickým podtextem spojeným s propagandou, manipulací a nastolováním agendy, technikami, jimž je věnována teoretická část. Praktickou část práce tvoří stanovení hypotéz, výzkum, komparace, analýza a interpretace a diskuse zjištěných výsledků.

Téma bylo zvoleno vzhledem k výjimečnosti hlučínského regionu, kde se letitý německý vliv projevil více než relativně krátké období, kdy byla oblast součástí Československa. Otázka identity hlučínských obyvatel proto není jednoznačná a z hlediska řešení jejich odsunu je značně problematická.

Rudé právo bylo vybráno jako hlavní výzkumný vzorek proto, že v době po druhé světové válce bylo nejčtenějším tištěným médiem v ČSR, které se orientovalo na politické zpravodajství a publicistiku. Vycházelo se také z předpokladu, že Rudé právo jako hlavní tiskový orgán KSČ, vládní strany, jejíž ministr nese za odsun Němců z ČSR odpovědnost, bude o tématu a problémy s ním spojenými, informovat v rozsáhlém kontextu. V tomto smyslu byla stanovena první hypotéza, která se potvrdila. Naopak nepotvrzena zůstala druhá hypotéza, která byla vystavěná na domněnce, že Rudé právo bude věnovat zvláštní pozornost realizaci odsunu na Hlučínsku, vzhledem k dlouhodobé německé historii tohoto regionu. I když diskurs o Hlučínsku RP nevedlo v domnělém rozsahu, potvrdila se i třetí hypotéza, že v deníku budou otištěny kritické hlasy odsuzující poválečné působení nacistů v hlučínské státní správě nového státu. Čtvrtá hypotéza, která předpokládala, že minimalistická varianta odsunu hlučínských obyvatel má politický podtext, byla také prokázána. Z přehledové studie odborné literatury vplynuly závěry, které odhalují argumenty čs. vlády při jednáních o získání Hlučínska, kde naši politici tvrdili, že Hlučičané jsou Slované, a později při sčítání lidu jim také

byla úředně stanovena česká národnost. Tato opatření pak neumožňovala považovat obyvatele uvedeného regionu za Němce. Vláda si toho byla vědoma a nestála o medializaci problému, což Rudé právo jako tiskovina vládní komunistické strany respektovalo.

Realizovaný výzkum prokazuje, že Rudé právo vedlo rozsáhlý diskurs o odsunu Němců z ČSR velmi kriticky v obecné rovině, ale ani zjevná nacistická minulost a angažovanost mnohých Hlučíňanů nepřiměla deník k tomu, aby se zvláště věnoval tématu, jakým způsobem a zda vůbec je odsun na Hlučínsku realizován, případně kritizoval minimalistickou variantu odsunu. Vysvětlení je možné hledat v politickém zadání.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- BEDNARČÍK, P., J. JIRÁK, B. KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. s. ISBN 978-80-247-3028-8
- BERGER, I.P., T. LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality*. 1. vyd. Praha: CDK, 1999. ISBN 80-85959-46-1
- BRADOVÁ, E., *Od lokálních mítinků k politickému marketingu*, 1. vyd. Brno: Masarykova universita, 2005. ISBN 978-80-210-3800-4
- CLOW, K., E., D. BAACK. *Reklama, propagace a marketingová komunikace*. 1. vyd. Praha: Computer press, 2006. ISBN 978-80-251-1769-9
- ČICHOVSKÝ, L., K. FRIML, A. MAREK, A. KREJČÍ, B. STROMKO. *Masová, mediální a marketingová komunikace*. 1. vyd. Praha: VŠEM, 2011. ISBN 978-80-86730-69-1
- FTOREK, J. *Manipulace a propaganda: na pozadí současné informační války*. 1. vyd. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0605-9
- ŁOWIECKI, M., P. ŽANTOVSKÝ. *Manipulace v médiích*. 1. vyd. Praha: Universita Jana Amose Komenského Praha, 2008. ISBN 978-80-86723-50-1
- JIRÁK, J., B. KÖPPLOVÁ. *Masová média*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-466-3
- JIRÁK, J., R. WOLÁK. *Mediální gramotnost: nový rozměr vzdělávání*. 1. vyd. Praha: Radioservis, 2007. ISBN 978-80-86212-58-6
- JUNG, J., J. NEMINÁŘ. *Kdo jsou lidé na Hlučínsku*, 2. vyd. Hlučín: Muzeum Hlučínska, 2016. ISBN 978-80-270-1494
- KŘEČEK, J. *Politická komunikace: od res publica po public relations*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3536-8
- KUBÁTOVÁ, H. a kol. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2015. ISBN 978-80-7419-190-9
- LIPPMANN, W. *Veřejné mínění*. 1. vyd. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0939-3
- LUHMANN, N. *Realita masmédií*. 1. vyd. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-2002333-9

- MATUŠKOVÁ, A. *Politický marketing a české politické strany: volební kampaně v roce 2006*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2010. ISBN 978-80-210-5169-0
- MCQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-574-5
- MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi. 2. doplněné a přeprac. vydání*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2339-6
- MLEZIVA, E. *Encyklopedie lži podvádění a klamání: s příklady a obrana proti nim*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 978-80-702-1391-4
- MUSIL, J. *Sociální a mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2010. ISBN 978-80-7452-002-0
- PLAČEK, V. *Pražáci aneb k osudům Hlučínska*. 2. vyd. Háj ve Slezsku: MAJ, 2007. ISBN 978-80-86458-21-2
- REIFOVÁ, I. a kol. *Slovník mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 978-80-7178-926-7
- STANĚK, T. *Perzekuce 1945*. 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1996. ISBN 80-85241-99-4
- ŠŮSTKOVÁ, M. Silvio Berslusconi a Forza Italia: fyziognomie marketingu lídra. In ŠARADÍN, P. ed. *Politické kampaně, volby a politický marketing*. Olomouc: Periplum, 2007. ISBN 978-80-8662-436-5
- THER, P. *Temná strana národních států: Etnické čistky v moderní Evropě*. 1. vyd. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2133-9
- THOMPSON, J. B. *Média a modernita: sociální teorie médií*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 978-80-246-0652-7
- URBAN, L., J. DUBSKÝ, K. MURDZA. *Masová komunikace a veřejné mínění*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3563-4
- VERNER, P. *Propaganda a manipulace*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2011. ISBN 978-80-7452-015-0
- VON ARBURG, A., T. STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945, Úvod k edici*. 1. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010. ISBN 978-80-86057-66-8

VYBÍRAL, Z. *Lži, polopravdy a pravda v lidské komunikaci*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 978-80-717-8812-0

ŽÁČEK, R. *Dějiny Slezska v datech*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004. ISBN 978-80-7277-172-1

Seznam použitého denního tisku

Rudé právo. Praha: ÚV KSČ. 1945

Rudé právo. Praha: ÚV KSČ, 1946

Seznam použitých internetových zdrojů

GARDNER, J., A. Anonymity and Democratic Citizenship. *Legal Studies Research Paper*. 2011., vol 19, January 2011. [online]. [cit.2018-02-10]. Dostupné z: <http://ssrn.com/abstract=1743742>

SEZNAM ZKRATEK

BBC	Britská rozhlasová a televizní stanice
ČSR	Československá republika
ČR	Česká republika
KSČ	Komunistická strana Československa
MNV	Místní národní výbor
NSDAP	Národně socialistická německá dělnická strana
RP	Rudé právo
SA	Sturmabteilung – ozbrojená složka NSDAP lidově zvaná Hnědé košile
SS	SchutzStaffel – Zvláštní jednotky nacistické armády
USA	Spojené státy americké

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam obrázku

Obrázek 1: Komunikační pyramida.....	13
Obrázek 2: Funkce médií podle Mikuláščíka.....	18
Obrázek 3: Model politické komunikace.....	21

Seznam tabulek

Tabulka 1: Výskyt výzkumných jednotek v letech 1945-1946.....	59
Tabulka 2: Výskyt klíčových slov ve výzkumných jednotkách.....	60

Seznam grafů

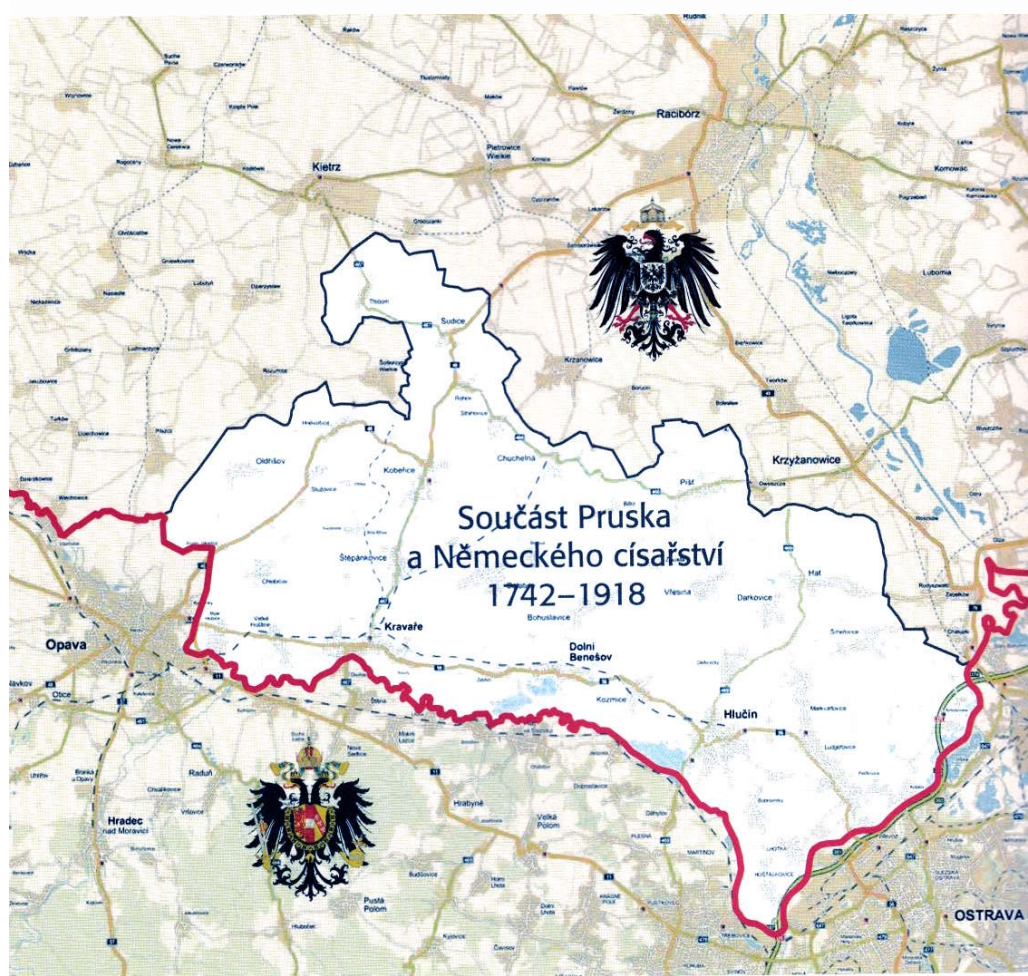
Graf 1: Srovnání výzkumných jednotek v po měsících v letech 1945-1946.....	59
Graf 2: Výskyt klíčových slov ve výzkumných jednotkách.....	61
Graf 3: Srovnání výskytu klíčových slov v letech 1945 a 1946 po měsících.....	62

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Mapa Hlučínska 1742–1918.....	I
Příloha B – Mapa Hlučínska 1920.....	II
Příloha C – Mapa Hlučínska 1938–1945.....	III
Příloha D – Mapa Hlučínska po roce 1945.....	IV
Příloha E – Faksimile přerazítkovaného sčítacího operátu z roku 192.....	V
Příloha F – Faksimile titulní strany deníku Rudé právo z roku 1945.....	VI

.

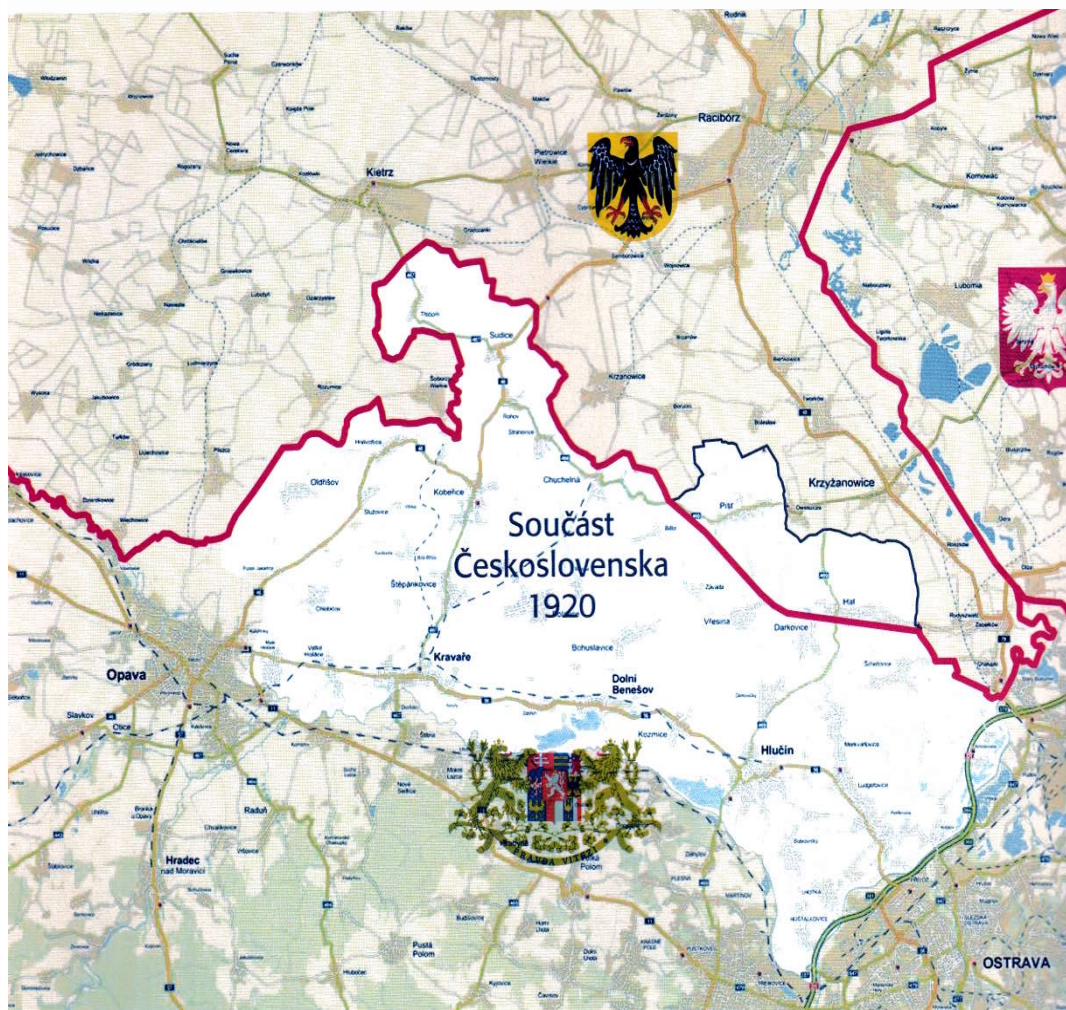
Příloha A – Mapa Hlučína 1742–1918

Zdroj¹⁹⁶

¹⁹⁶ JUNG, J., J. NEMINÁŘ. *Kdo jsou lidé na Hlučínsku*, 2. vyd. Hlučín: Muzeum Hlučína, 2016, s. 24. ISBN 978-80-270-1494

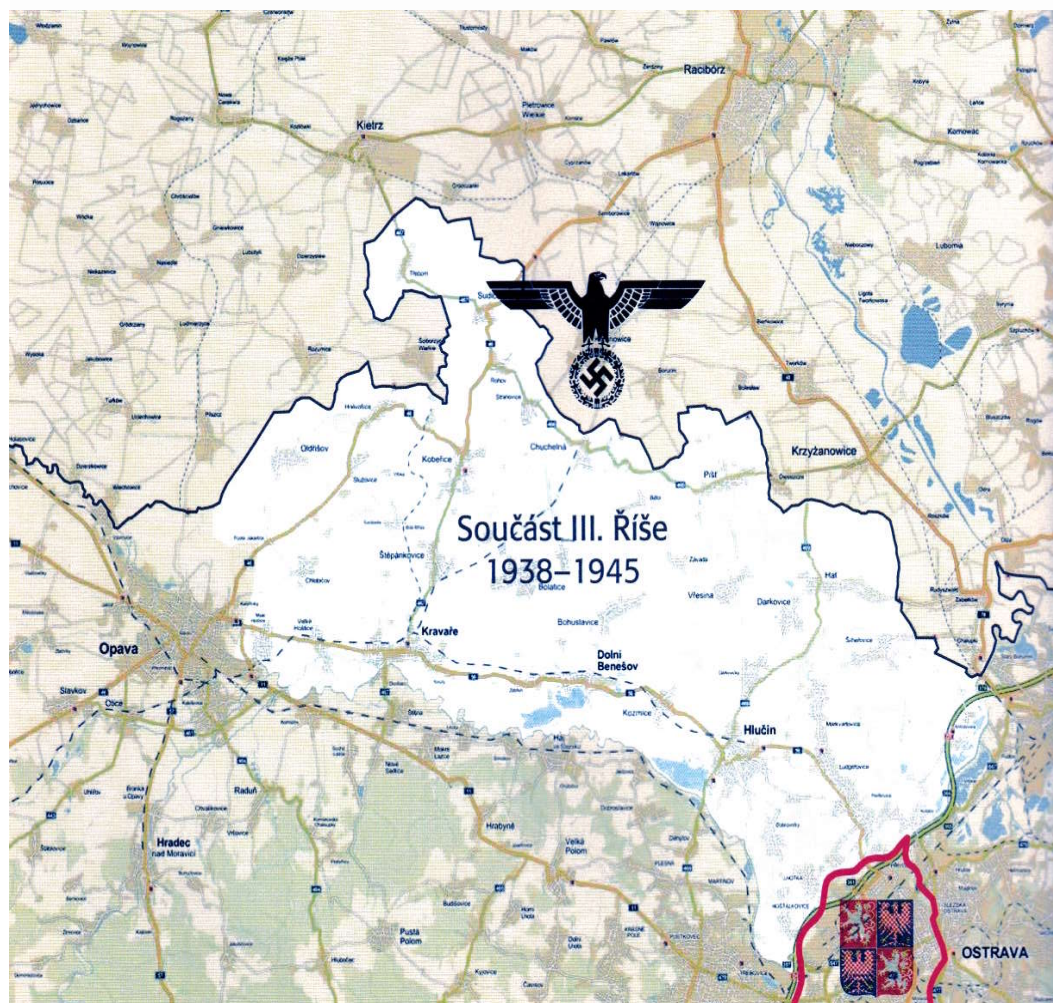
Příloha B – Mapa Hlučínska 1920

Zdroj¹⁹⁷

¹⁹⁷ JUNG, J., J. NEMINÁŘ. *Kdo jsou lidé na Hlučínsku*, 2. vyd. Hlučín: Muzeum Hlučínska, 2016, s. 26. ISBN 978-80-270-1494

Příloha C – Mapa Hlučínska 1938–1945

Zdroj¹⁹⁸

¹⁹⁸ JUNG, J., J. NEMINÁŘ. *Kdo jsou lidé na Hlučínsku*, 2. vyd. Hlučín: Muzeum Hlučínska, 2016, s. 28. ISBN 978-80-270-1494

Příloha D – Mapa Hlučína po roce 1945

Zdroj¹⁹⁹

¹⁹⁹ JUNG, J., J. NEMINÁŘ. *Kdo jsou lidé na Hlučínsku*, 2. vyd. Hlučín: Muzeum Hlučína, 2016, s. 29. ISBN 978-80-270-1494

Příloha E – Faksimile přerazitkováného sčítacího operátu z roku 1921

Země Hlučínsko 3587 Úlice seš záměří _____
 Soudní okres Hlučín Číslo domu _____
 Obec Pepínkovice 30 přezdítko domku _____
 Okres Olšatská čtvrť Jméno majitele domu Jakub

Národnost (samočík)	Na- stavená vyznaní	Znalost české a polské	Povolání				Druh povolání dle 16. čísla zákona č. 133 z r. 1918	Průběh v povolání	Příjmení
			Druh povolání	Postavení v povolání	Blížší označení zvozdě (pod- mínka, ústav, škola, v sídlo se vyznačuje foto povolání)	12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100			
MČP	12	10	11	11	11	11	300	57	
MČP	11	11	11	11	11	11	1	54	10
MČP	11	11	11	11	11	11	1	1	11
MČP	11	11	11	11	11	11	1	1	11
MČP	3	3	3	3	3	3	0	0	1
MČP	3	3	3	3	3	3	0	0	1
MČP	3	3	3	3	3	3	0	0	1
MČP	3	3	3	3	3	3	0	0	1
MČP	11	11	11	11	11	11	1	1	11

Zdroj²⁰⁰

²⁰⁰ JUNG, J., J. NEMINÁŘ. *Kdo jsou lidé na Hlučínsku*, 2. vyd. Hlučín: Muzeum Hlučína, 2016, s. 128. ISBN 978-80-270-1494

Jméno autora: Jiří Fiedor

Obor: Sociální a mediální komunikace

Forma studia: kombinované

**Název práce: Hlučínsko po druhé světové válce v diskursu Rudého práva
v kontextu s odsunem Němců z ČSR**

Rok: 2018

Počet stran textu bez příloh: 78

Celkový počet stran příloh: 6

Počet titulů českých použitých zdrojů: 11

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 1

Vedoucí práce: Mgr. Libor Svoboda, PhD.